

3321

Ի. Ս Տ Ա Լ Ի Ն

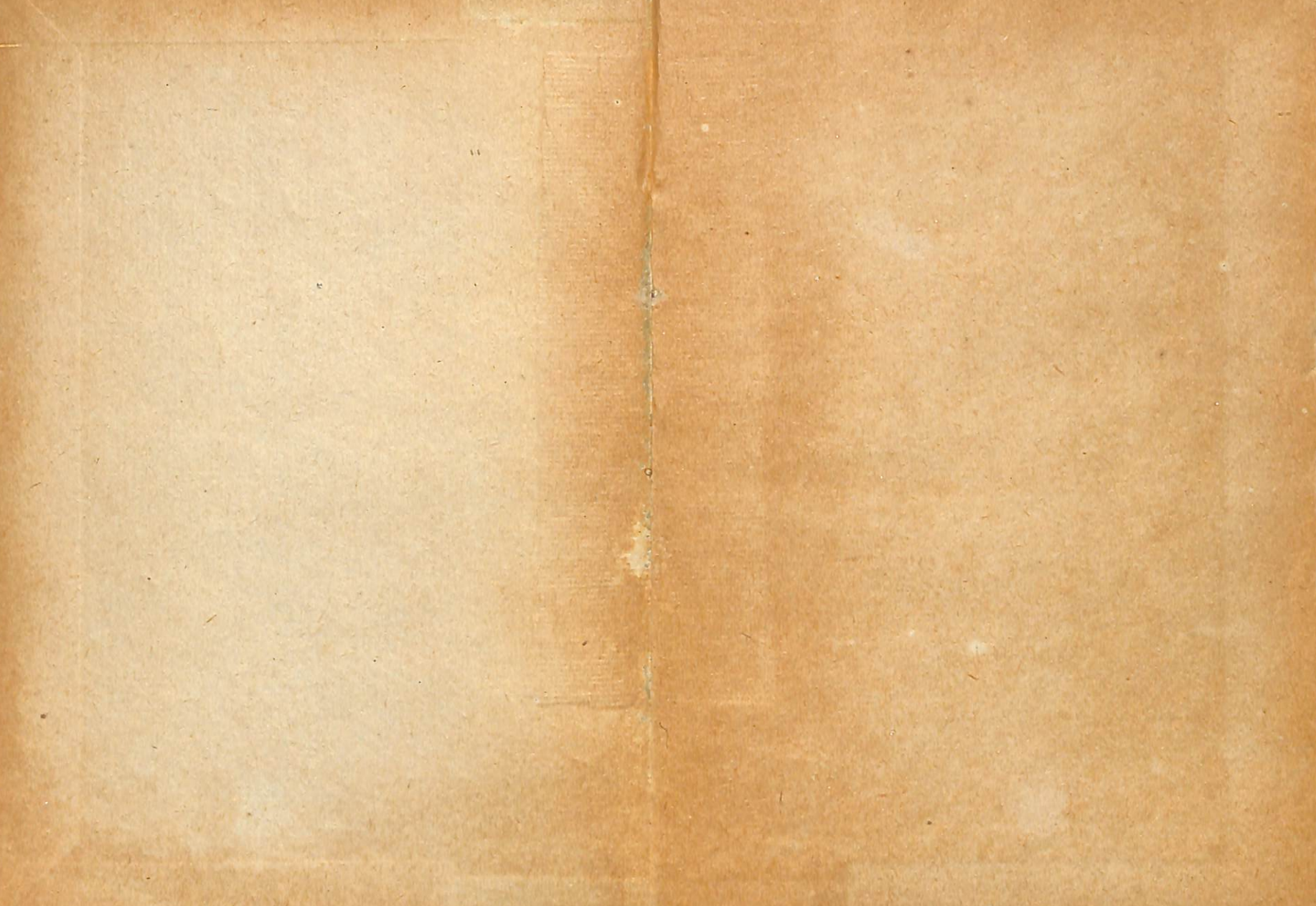
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ
ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ
Յ Ե Վ
ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԻ
ՏԱԿՏԻԿԱՆ

3K33

Հ - 75

Պ Ե Տ Հ Ր Ա Տ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ ● 1938

Պրովետարներ բոլոր յերկրների, միացե՛ք

3K33

Ի. Ս Տ Ա Լ Ի 4 JUN 2005

2-75

20 NOV 2009

4

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՅԵՎ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԻ ՏԱԿՏԻԿԱՆ

«Հոկտեմբերի ուղիներում» զբոյն առաջարկը

ՊԵՏՀՐԱՏ

ԲԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ ● 1938

05.06.2013

33 21

**И. СТАЛИН
ОКтябрьская РЕВОЛЮЦИЯ И
ТАКТИКА РУССКИХ КОММУНИСТОВ**

Аргмгиз—Издательство
политической литературы
Ереван, 1938

**ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՅԵՎ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԻ
ՏԱԿՏԻԿԱՆ**

«Հոկտեմբերի ուղիներում» գրքի առաջաբանը

I

**ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԱՐՏԱԿԻՆ
ՅԵՎ ՆԵՐՔԻՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ**

Արտաքին կարգի յերեք հանգամանքներ վերջացին՝
այն համեմատական հեշտությունը, վերով պրոլետա-
րական հեղափոխությանը Ռուսաստանում հաջողվեց
փչրել իմպերիալիզմի շղթաները և, այդպիսով, տա-
պալել բուրժուազիայի իշխանությունը:

Նախ՝ այն հանգամանքը, վոր Հոկտեմբերյան
հեղափոխությունն սկսվեց յերկու հիմնական իմպերիա-
լիստական խմբերի՝ անգլո-ֆրանսական և ավստրո-
գերմանական խմբերի կատաղի կռիվ ժամանակաշրջա-
նում, յերբ այդ խմբերը, զբաղված լինելով իրար դեմ
մահացու կռիվ մղելով, վո՛չ ժամանակ ունեյին, վո՛չ
ևլ միջոցներ՝ լուրջ ուշադրություն նվիրելու Հոկտեմ-
բերյան հեղափոխության դեմ պայքարելուն: Այս հան-
գամանքը հսկայական նշանակություն ունեցավ Հոկ-

տեմբերյան հեղափոխութեան համար, վորովհետեւ նա այդ հեղափոխութեանը հնարավորութիւն տվեց ող-տաղործելու դատան ընդհարումներն իմպերիալիզմի ներսում՝ իր ուժերն ամրացնելու և կազմակերպելու համար:

Յերկրորդ՝ այն հանգամանքը, վոր Հոկտեմբե-րյան հեղափոխութիւնն սկսվեց իմպերիալիստական պատերազմի ընթացքում, յերբ պատերազմից տանջ-ված ու հաշտութեան ծարավի աշխատավոր մասսանե-րին իրերի բռն իսկ տրամաբանութիւնը մոտեցրել էր պրոլետարական հեղափոխութեանը, վորպես պատե-րազմից դուրս գալու միակ յեղի: Այս հանգամանքն ամենալուրջ նշանակութիւն ունեցավ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան համար, վորովհետեւ նրա ձեռքը հաշ-տութեան հուժկու դործիք տվեց, նրա համար հեշ-տացրեց խորհրդային հեղաշրջումն ատելի պատերազ-մի վախճանի հետ միացնելու հնարավորութիւնը և, դրա շնորհիւ, նրա համար ստեղծեց մասսայական համակրանք ինչպես Արեւմուտքում՝ բանվորների մեջ, այնպես եւ Արեւելքում՝ ճնշված ժողովուրդների մեջ:

Յերրորդ՝ բանվորական հուժկու շարժման առ-կայութիւնը Յեւրոպայում և հեղափոխական ճգնա-ժամի հասունանալու փաստն Արեւմուտքում ու Արեւել-քում, ճգնաժամ, վոր ստեղծել էր իմպերիալիստական յերկարատե պատերազմը: Այս հանգամանքն անդնահա-տելի նշանակութիւն ունեցավ հեղափոխութեան հա-մար Ռուսաստանում, վորովհետեւ նա Ռուսաստանից դուրս հալածաբար զաշնակիցներ ապահովեց հեղա-փոխութեան համար՝ համաշխարհային իմպերիալիզմի դեմ ուղղված նրա պայքարում:

Իայց, բացի արտաքին կարգի հանգամանքներից, Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնն ուներ ելի մի ամ-բողջ շարք ներքին բարենպաստ պայմաններ, վորոնք հեշտացրին նրա համար հաղթութիւնը:

Այդ պայմաններից գլխավորները պետք է համա-րել հետեւյալները:

Նախ՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնն իր կող-մում ուներ Ռուսաստանի բանվոր դասակարգի հակա-յական մեծամասնութեան ամենաակտիւ աջակցութիւ-նը:

Յերկրորդ՝ նա վայելում էր անտարակուսելի աջակցութիւնը գյուղացիական չքավորութեան ու դին-վորների մեծամասնութեան, վորոնք ծարավի ելին հաշտութեան ու հողի:

Յերրորդ՝ նրա գլուխ էր անցած, վորպես ղեկա-վար ուժ, մի այնպիսի փորձված կուսակցութիւն, ինչպիսին բոլշևիկների կուսակցութիւնն է, վորն ուժեղ է վո՛չ միայն իր փորձով ու տարիներով մշակ-ված կարգապահութեամբ, այլև աշխատավորական մասսաների հետ ունեցած ահագին կապերով:

Չորրորդ՝ Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնն իր առջև ուներ այնպիսի համեմատաբար հեշտ հաղթա-հարելի թշնամիներ, ինչպես են՝ ավելի կամ պակաս չափով թույլ ռուսական բուրժուազիան, գյուղացիա-կան «բուռներից» վերջնականապես բարոյալքված՝ կալվածատերերի դասակարգը և պատերազմի ընթաց-քում բոլորովին սնանկացած համաձայնողական կու-սակցութիւնները (մենշևիկների ու եսերների կու-սակցութիւնները):

Հինգերորդ՝ նա իր տրամադրութեան տակ ուներ

յերիտասարդ պետութեան ահաբեկն տարածութիւնները, վորտեղ կարող եր ազատորեն մանկւրել, նահանջել, յերբ իրադրութիւնն այդ եր պահանջում, դար առնել, ուժերը հալաքել և այլն:

Վեցերորդ՝ հակահեղափոխութեան դեմ մղած իր պայքարում Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը կարող եր հուսալ, վոր յերկրի ներսում առկա յեն բախարար քանակով պարենավորման, վառելիքի ու հումքի ռեսուրսներ:

Այս արտաքին ու ներքին հանգամանքների գուգակցութիւնն ստեղծեց այն յուրահատուկ իրադրութիւնը, վորը վորոչեց Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հաղթութեան համեմատական հեշտութիւնը:

Այս չի նշանակում, իհարկե, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը չունեի իր միտումները՝ արտաքին ու ներքին իրադրութեան իմաստով: Խնջ արժի, որինակ, այնպիսի մի միտում, ինչպես Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հայտնի միայնութիւնն է, նրա կողքին ու նրա հարեանութեամբ խորհրդային յերկրի բացակայութիւնը, յերկիր, վորի վրա նա կարողանար հենվել: Անտարակուսելի յե, վոր ապագա հեղափոխութիւնը, որինակ՝ Գերմանիայում, այս տեսակետից ավելի նպատավոր դրութեան մեջ կլինի, վորովհետեւ նա իրեն հարեան ունի իր ուժով այնպիսի լուրջ մի խորհրդային յերկիր, ինչպես մեր Խորհրդային Միութիւնն է: Եւ յես չեմ խոսում Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան այնպիսի միտումի մասին, ինչպես պրոլետարական մեծամասնութեան բացակայութիւնն է յերկրում:

Բայց այս միտումները միայն ընդգծում են Հոկ-

տեմբերյան հեղափոխութեան ներքին ու արտաքին այն պայմանների յուրորինակութեան հսկայական նշանակութիւնը, վորոնց մասին վերը խոսվել է:

Այդ յուրորինակութեան մասին վոչ մի բուպե չի կարելի մոռանալ: Նրա մասին առանձնապէս հարկավոր է հիշել 1923 թվի աշնան դերմանական անցքերը վերլուծելիս: Նրա մասին ամենից առաջ պետք է հիշել ընկ. Տրոցկին, վորն անհիմն կերպով անալոգիա յեկատարում Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան ու Գերմանիայի հեղափոխութեան միջև և անդուստ կերպով խարաղանում է դերմանական կոմկուսակցութեանը՝ նրա իսկական ու յերեակայական սխալների համար:

«Ռուսաստանի համար,—ստում է Լենինը,—1917 թվի կոնկրետ, պատմականորեն չափազանց որիգինալ սիտուացիայում հեշտ եր սոցիալիստական հեղափոխութիւն սկսելը, մինչդեռ շարունակել այն և մինչև վերջը հասցնել՝ Ռուսաստանի համար ավելի դժվար կլինի, քան յեվրոպական յերկրներէ համար: Դեռևս 1918 թվականի սկզբին ինձ հարկ յեղով մատնանել այս հանդամանքը, և դրանից հետո յերկամյա փորձը լիովին հաստատեց այսպիսի կուսակցութեան ճշտութիւնը: Այնպիսի սպեցիֆիկ պայմաններ, ինչպիսիներն են՝ 1) խորհրդային հեղաշրջումը իմպերիալիստական պատերազմի վերջանալու հետ միացելու հնարավորութիւնը, մի պատերազմ, վոր աներևակայելիորեն տանջել է բանվորներին ու դշուղացիներին և վերջացել է խորհրդային հեղաշրջման շնորհիվ: 2) իմպերիալիստական դիւատիչների յերկու համաշխարհորեն-հզոր խմբերի մահացու կռիւը վորոչ ժամանակով ոգտագործելու հնարավորութիւնը, խմբեր, վորոնք չեյին կարող միանալ խորհրդային թշնամու դեմ: 3) համեմատաբար յերկարատե քաղաքացիական պատերազմին դիմադրող հնարավորութիւնը, մասամբ յերկրի հսկայական ծավալի ու հաղորդակցութեան վատ միջոցների շնորհիվ: 4) այնպիսի խորը բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխական շարժման առկայութիւնը դշուղացիութեան մեջ, վոր պրոլետարիատի կուսակցութիւնը գշուղացիների կուսակցութեանից (սոց.-հեղ. կու-

ասկցությունից, վորը, իր մեծամասնութեամբ, խիստ թշնամի
յե բոլշեիզմին) վերջրեց հեղափոխական պահանջները և մեկ ան-
գամից իրականացրեց դրանք՝ քաղաքական իշխանությունը պրո-
լետարիատի կողմից նվաճված լինելու շնորհիվ, — ալդպիտի սպե-
ցիֆիկ պայմաններ Արևմտյան Յեվրոպայում այժմ չկան և այդ-
պիսի կամ դրանց նման պայմաններ իրենցից չառ ևլ հնչո-
րան չեն: Ահա թե ինչու, ի միջի ալլոց, — բացի մի շարք այլ
պատճառներից, — Արևմտյան Յեվրոպայի համար սոցիալիստական
հեղափոխութիւն սկսելիս ավելի դժվար է, քան մեզ համար»
(տե՛ս հ. XXV, էջ 206—207):

Լենինի այս խոսքերը չի կարելի մոռանալ:

II

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՅԵՐԿՈՒ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ, ԿԱՄ՝
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԸ ՅԵՎ ԸՆԿ. ՏՐՈՑԿՈՒ
ՊԵՐՄԱՆԵՆՏ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ
ԹԵՈՐԻԱՆ

Գոյութիւն ունեն Հոկտեմբերյան հեղափոխու-
թյան յերկու առանձնահատկութիւններ, վորոնց պար-
զելն անհրաժեշտ է ամենից առաջ նրա համար, վոր-
պեսդի հասկանանք այդ հեղափոխության ներքին
իմաստն ու պատմական նշանակութիւնը:

Այդ ի՞նչ առանձնահատկութիւններ են:

Այդ նախ՝ այն փաստն է, վոր պրոլետարիատի
գերկատուրան մեղ մոտ ծնվեց վորպես մի իշխանու-
թյուն, վորը ծագել է պրոլետարիատի ու գյուղա-
ցիության աշխատավոր մասսաների դաշինքի հիմքի
վրա, ընդվորում վերջինները ղեկավարվում են պրո-
լետարիատի կողմից: Յերկրորդ՝ այդ այն փաստն է,
վոր պրոլետարիատի գերկատուրան մեղ մոտ հա-

տատվել է վորպես արդյունք սոցիալիզմի հաղթու-
թյան կապիտալիստներն քիչ զարգացած մի յերկրում
այն ժամանակ, յերբ կապիտալիզմը պահպանվել է
մյուս, կապիտալիստներն ավելի զարգացած, յեր-
կրներում: Այդ չի նշանակում, իհարկե, թե Հոկտեմ-
բերյան հեղափոխութիւնն ուրիշ առանձնահատկու-
թիւններ չունի: Բայց մեղ համար այժմ կարևոր են
հենց այս յերկու առանձնահատկութիւնները վո՛չ մի-
այն այն պատճառով, վոր նրանք հստակորեն արտա-
հայտում են Հոկտեմբերյան հեղափոխության էյու-
թիւնը, այլև այն պատճառով, վոր նրանք հիանալի
կերպով բացահայտում են «պերմանենտ հեղափոխու-
թյան» թեորիայի ոպորտունիստական բնութիւնը:

Համառոտակի քննենք այդ առանձնահատկութիւն-
ները:

Քաղաքային ու գյուղական մանր բուրժուազիայի
աշխատավոր մասսաների հարցը, այդ մասսաներին
պրոլետարիատի կողմը նվաճելու հարցը պրոլետարա-
կան հեղափոխության կարևորագույն հարցն է: Իշխա-
նության համար մղվող պայքարում թե ո՞ւմ կաջակցեն
քաղաքի ու գյուղի աշխատավոր մարդիկ՝ բուրժուա-
զիայի՞ն, թե պրոլետարիատին, նրանք ո՞ւմ ռեզերվը
կդառնան՝ բուրժուազիայի՞ ռեզերվը, թե պրոլետա-
րիատի ռեզերվը, — սրանից է կախված հեղափոխության
բախտն ու պրոլետարիատի գերկատուրայի հաստա-
տուն լինելը: 48 և 71 թվականների հեղափոխութիւն-
ները փրանսիայում կործանվեցին գլխավորապես այն
պատճառով, վոր գյուղացիական ռեզերվները բուր-
ժուազիայի կողմը գտնվեցին: Հոկտեմբերյան հեղա-
փոխութիւնը հաղթեց այն պատճառով, վոր կար-

դացամբ բուրժուազիայից խլել նրա գյուղացիական
ռեզերվները, կարողացամ այդ ռեզերվները նվաճել
պրոլետարիատի կողմը, և այդ հեղափոխութեան մեջ
պրոլետարիատը յեղամ քաղաքի ու գյուղի աշխատա-
վոր մարդկանց միլիոնավոր մասսաների միակ ղեկա-
վարող ուժը:

Ով չի հասկացել այս, նա յերբեք չի հասկանա
վո՛չ Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան բնույթը, վո՛չ
պրոլետարիատի դիկտատուրայի բնութիւնը, վո՛չ եւ
մեր պրոլետարական իշխանութեան ներքին քաղաքա-
կանութեան յուրորինակութիւնը:

Պրոլետարիատի դիկտատուրան սոսկական կառա-
վարական մի վերնախավ չէ, վորը «վարպետրեն»
«հատընտրված» եւ «փորձված ստրատեգի» հոգատար
ձեռքով և «խեղացիորեն հենվում ե» բնակչութեան այս
կամ այն խավերի վրա: Պրոլետարիատի դիկտատու-
րան պրոլետարիատի ու գյուղացիութեան աշխատա-
վոր մասսաների դասակարգային դաշինքն ե՝ կապի-
տալի տապալման համար, սոցիալիզմի վերջնական
հաղթութեան համար, պայմանով, վոր այդ դաշինքի
ղեկավար ուժը պրոլետարիատն ե հանդիսանում:

Այսպիսով խոսքն այն մասին չէ այստեղ, վոր
«մի քիչ» թերադնահատվեն, կամ «մի քիչ» գերադնա-
հատվեն գյուղացիական շարժման հեղափոխական
հնարավորութիւնները, ինչպես այժմ սիրում են ար-
տահայտվել «պերմանենտ հեղափոխութեան» գիլանա-
գիտական պաշտպաններէից վոմանք: Խոսքը վերաբե-
րում ե Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հետեանքով
ծագած նոր պրոլետարական պետութեան բնութիւնը:
Խոսքը վերաբերում ե պրոլետարիատի իշխանութեան

բնույթին, պրոլետարիատի բուն իսկ դիկտատուրայի
հիմունքներին:

«Պրոլետարիատի դիկտատուրան,—ասում ե Լենինը,—աշխա-
տավորութեան ավանդարդ պրոլետարիատի ու աշխատավորների
միջ-պրոլետարական բաղձաթիվ խավերի (մանր բուրժուազիա,
մանր տնտեսավորուկներ, գյուղացիութեան, ինտելիգենցիա և
այլն), կամ նրանց մեծամասնութեան միջև կնքված դասակար-
գային դաշինքի հատուկ ձևն ե,—մի դաշինք, վորն ուղղված ե
կապիտալի դեմ,—դաշինք կապիտալը լիովին տապալելու, բուր-
ժուազիայի դիմադրութեան և ռեստավրացիայի նրա կողմից յե-
ղած փորձերը լիովին ճնշելու նպատակով, դաշինք սոցիալիզմի
վերջնական ստեղծման ու ամբողջական նպատակով» (տե՛ս հ.
XXIV, էջ 311):

Յեւ աշխուհետե.

«Պրոլետարիատի դիկտատուրան, յեթե այս լատինական, դի-
տական, պատմա-փիլիսոփայական արտահայտութիւնը թարգմա-
նենք ավելի պարզ լեզվով, ահա թե ինչ ե նշանակում. միայն
վորոչ դասակարգ, այն ե՝ քաղաքային և առհասարակ ֆարբե-
կա-գործարանային, արդյունաբերական բանվորներն են ի վիճա-
կի դեկալարելու աշխատավորներին ու շահագործվողներին ամբողջ
մասսային՝ կապիտալի լծի տապալման համար մղվող պայքա-
րում, բուն իսկ տապալման ընթացքում, հաղթութեան պահպան-
ման ու ամբողջման համար մղվող պայքարում, նոր, սոցիալիս-
տական հասարակարգ ստեղծելու գործում, դասակարգերի լիա-
կատար վոչնչացման համար մղվող ամբողջ պայքարում» (տե՛ս
հ. XXIV, էջ 336):

Այս ե պրոլետարիատի դիկտատուրայի այն թե-
ւորիան, վոր տվել ե Լենինը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան առանձնահատ-
կութիւններէից մեկն այն ե, վոր այդ հեղափոխու-
թիւնը պրոլետարիատի դիկտատուրայի լենինյան
թեորիայի կլասիկ կիրառումն ե:

Միեւնի ընկերներ յենթադրում են, թե այդ թեո-
րիան զուտ «ռուսական» թեորիա չէ, վորը կապ ունի

միայն ռուսաստանյան իրականության հետ: Այդ ճիշտ է: Այդ միանգամայն սխալ է: Խոսելով պրոլետարիատի ղեկավարած վոչ-պրոլետարական դասակարգերի աշխատավոր մասսաների մասին՝ Լենինը նկատի ունի վոչ միայն ռուսական գյուղացիներին, այլև Խորհրդային Միության դեռևս մոտ անցյալում Ռուսաստանի գաղութներ ներկայացնող ծայրամասերի աշխատավորական տարրերին: Լենինն անդադար պնդում էր, վոր Ռուսաստանի պրոլետարիատն առանց այդ այլազգի մասսաների հետ դաշինք կնքելու չի կարողանա հաղթել: Ազգային հարցին վերաբերող իր հոգևածներում և Կոմիտեներնի կոնգրեսներում արտասանած իր ճառերում Լենինը բազմիցս ասել է, վոր համաշխարհային հեղափոխության հաղթությունն անհնարին է առանց առաջավոր յերկրների պրոլետարիատի հեղափոխական դաշինքի, հեղափոխական բոլիվ՝ ստրկացված գաղութների ճնշված ժողովուրդների հետ: Բայց ի՞նչ են գաղութները, յեթե վոչ նույն այդ ճնշված աշխատավոր մասսաները, և ամենից առաջ գյուղացիության աշխատավոր մասսաները: Ո՞ւմ հայտնի է, վոր գաղութների ազատագրման հարցը, ըստ Եյալքյան, վոչ-պրոլետարական դասակարգերի աշխատավոր մասսաները Ֆինլանդական կապիտալի ճնշումից ու չահագործումից ազատելու հարցն է:

Բայց սրանից հետևում է, վոր պրոլետարիատի զիկտատորայի լենինյան թեորիան զուտ «ռուսական» թեորիա է, այլ մի թեորիա յե, վորը պարտադիր է բոլոր յերկրների համար: Բոլշևիզմը միայն ռուսական յերևույթ է: «Բոլշևիզմը», — ասում է Լենինը,

«տակտիկայի տիպար է բոլորի համար» (տե՛ս 4. XXIII, էջ 386):

Սրանք են Հոկտեմբերյան հեղափոխության առաջին առանձնահատկության բնորոշ գծերը:

Ի՞նչպես է ընկ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափոխության» թեորիայի բանը Հոկտեմբերյան հեղափոխության այս առանձնահատկության տեսակետից:

Ձենք ընդարձակաբանի ընկ. Տրոցկու 1905 թվականի դիրքի մասին, յերբ նա «պարզապես» մոռացել էր գյուղացիության՝ վորպես հեղափոխական ուժի՝ մասին, առաջադրելով «առանց ցարի, իսկ կառավարությունը բանվորական» լոզունգը, այսինքն՝ հեղափոխություն առանց գյուղացիության՝ լոզունգը: Նույնիսկ ընկ. Ռադեկը, «պերմանենտ հեղափոխության» այդ դիվանագիտական պաշտպանը, այժմ հարկադրված է ընդունել, վոր «պերմանենտ հեղափոխությունը» 1905 թվականին նշանակում էր իրականությունից «ցատկում դեպի ողբ» (տե՛ս «Правда». 1924 թվի դեկտեմբերի 14): Հիմա յերեկ բոլորն էլ ընդունում են, վոր այլևս չարժե զբաղվել այդ «ցատկումով դեպի ողբ»:

Ձենք ընդարձակաբանի նաև ընկ. Տրոցկու պատերազմի ժամանակաշրջանի, ասենք 1915 թվականի, դիրքի մասին, յերբ նա իր «Պայքար իշխանության համար» հոգվածում, յեղնելով այն բանից, թե «մենք ապրում ենք իմպերիալիզմի դարաշրջանում», վոր իմպերիալիզմը «վո՛չ թե բուրժուական ազգն է հակադրում հին ռեժիմին, այլ պրոլետարիատը՝ բուրժուական ազգին», յեկավ այն յեզրակացության, վոր գյուղացիության հեղափոխական դերը պետք

ե նվազել, վոր հողի կոնֆլիկացիայի լողոնգն արդեն չունի այն նշանակութիւնը, ինչ նա ունեւր առաջներում (տե՛ս «1905 թվականը», էջ 289—292)։ Հայտնի յե, վոր Լենինը, քննութեան առնելով ընկ. Տրոցկու այդ հողվածը, այն ժամանակ մեղադրում եր նրան «գյուղացիութեան դերը» «ժխտելու» համար, ասելով, վոր «Տրոցկին իրականում ոգնում ե Ռուսաստանի լիբերալ բանվորական քաղաքագետներին, վորոնք գյուղացիութեան դերի «ժխտում» ասելով՝ հասկանում են հեղափոխութեան համար գյուղացիներին վտարի հանել չցանկանալը» (տե՛ս Հ. XVІІІ, էջ 318)։

Ավելի լավ ե անցնենք այս հարցի վերաբերյալ ընկ. Տրոցկու ավելի ուշ ժամանակվա աշխատութիւններին, այն ժամանակաշրջանի աշխատութիւններին, յերբ պրոլետարական դիկտատուրան արդեն կարողացել եր հաստատուել և յերբ ընկ. Տրոցկին հնարավորութիւն ունեւր գործով ստուգելու «պերմանենտ հեղափոխութեան» իր թեորիան և ուղղելու իր սխալները։ Վերցնենք ընկ. Տրոցկու «1905 թվականը» գրքի «Առաջաբանը», վոր գրված ե 1922 թվին։ Ահա թե ինչ ե ասում ընկ. Տրոցկին այդ «Առաջաբանում» «պերմանենտ հեղափոխութեան» մասին։

«Հենց 1905 թվի հունվարի 9-ի և հոկտեմբերյան գործադուլի արանքում ընկած ժամանակամիջոցում կազմավորվեցին հեղինակի այն հայացքները Ռուսաստանի հեղափոխական զարգացման բնույթի մասին, վորոնք ստացան «պերմանենտ հեղափոխութեան» թեորիա անունը։ Այդ խրթին անվանումն արտահայտում եր այն միտքը, թե ռուսական հեղափոխութիւնը, վորի առաջ անմիջականորեն բուրժուական նպատակներ են կանգնած, չի կարողանա, սակայն, կանգ առնել նրանց վրա։ Հեղափոխութիւնը չի կարողանա իր մերձավոր բուրժուական խնդիրները լուծել այլ կերպ, բայց յետե իշխանութեան գլուխ կանգ-

նեցնելով պրոլետարիատին։ Իսկ վերջինս, իշխանութեան իր ձեռքն առնելով, հեղափոխութեան մեջ չի կարողանա իրեն սահմանափակել բուրժուական շրջանակներով։ Ընդհակառակը, հենց իր հաղթութիւնն ապահովելու համար հարկ կլինի, վոր պրոլետարական ավանդարդն իր տիրապետութեան առաջին խիստ պահին ամենախոր ներխուժումներ կատարի մո՛չ միայն ֆեոդալական, այլև բուրժուական սեփականութեան մեջ։ Ընդամենն նա քշեմաւկամ ընդհարումների մեջ կմտնի մո՛չ միայն բուրժուազիայի բոլոր խմբավորումների հետ, վորոնք իրեն աջակցում եին իր հեղափոխական պայքարի առաջին պահին, այլև գյուղացիութեան այն մասնամերի հետ, վորոնց աջակցութեամբ նա իշխանութեան ե հասել։ Գյուղացիական բնակչութեան ճնշող մեծամասնութիւնն ունեցող հետամնաց մի յերկրում բանվորական կառավարութեան դրութեան հակասութիւնները կարող են իրենց լուծումը գտնել միայն միջադպիքի մասշտաբով, պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխութեան ասպարեզում» (տե՛ս ընկ. Տրոցկու «1905 թվականը» գրքի վերը հիշատակված «Առաջաբանը» 1)։

Այսպես ե ասում ընկ. Տրոցկին իր «պերմանենտ հեղափոխութեան» թեորիայի մասին։

Բավական ե միայն բաղդատել այս ցիտատը Լենինի յերկերից վերը բերված՝ պրոլետարիատի դիկտատուրային վերաբերող ցիտատների հետ, վորպեսզի հասկանանք այն ամբողջ անդունդը, վոր բաժանում ե պրոլետարիատի դիկտատուրայի լենինյան թեորիան ընկ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափոխութեան» թեորիայից։

Լենինը խոսում ե պրոլետարիատի ու գյուղացիութեան աշխատավորական խավերի դաշինքի մասին, վորպես պրոլետարիատի դիկտատուրայի հիմքի մասին։ Իսկ Տրոցկու մոտ ստացվում են «պրոլետարական ավանդարդի» «քշեմաւկան ընդհարումներ» «գյուղացիութեան լայն մասսաների» հետ։

Լենինը խոսում է պրոլետարիատի կողմից աշխատավորների ու շահագործվողների մասսաներին ղեկավարելու մասին: Իսկ Տրոցկու մոտ ստացվում են «հակասութուններ բանվորական կառավարության դրուժյան մեջ՝ դյուդացիական բնակչության ճնշող մեծամասնությունն ունեցող հետամնաց մի յերկրում»:

Ըստ Լենինի՝ հեղափոխությունն իր ուժերը քաղում է ամենից առաջ հենց Ռուսաստանի բանվորների ու դյուդացիների միջից: Իսկ Տրոցկու մոտ այնպես է դուրս գալիս, վոր անհրաժեշտ ուժերը կարելի չե քաղել միայն «պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխության ասպարեզում»:

Իսկ ի՞նչպես վարվենք, յեթե միջազգային հեղափոխությունը վիճակված է ուշացումով գալ: Մեր հեղափոխության համար լույսի վորևե նշույլ կա՞ արդյոք: Ընկ. Տրոցկին չի տալիս լույսի վոր մի նշույլ, վորովհետև «հակասությունները բանվորական կառավարության դրուժյան մեջ, . . . կկարողանան իրենց լուծումը գտնել միայն . . . պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխության ասպարեզում»: Ըստ այս պլանի՝ մեր հեղափոխության համար մնում է միայն մի հեռանկար. քարշ տալ իր դյուլությունը սեփական հակասություններին մեջ և արմատի վրա փռել՝ համաշխարհային հեղափոխության ասպարեզով:

Ի՞նչ է պրոլետարիատի դիկտատուրան՝ ըստ Լենինի:

Պրոլետարիատի դիկտատուրան մի իշխանություն է, վոր հենվում է պրոլետարիատի ու դյուդացիության աշխատավոր մասսաների դաշինքի վրա, վորը կընթկած է «կապիտալի լիակատար տապալման» համար,

«սոցիալիզմի վերջնական ստեղծման ու ամբապնդման» համար:

Ի՞նչ է պրոլետարիատի դիկտատուրան՝ ըստ Տրոցկու:

Պրոլետարիատի դիկտատուրան մի իշխանություն է, վորը «թշնամական ընդհարումների մեջ» է մտնում «դյուդացիության լայն մասսաների» հետ և «հակասությունների» լուծումը վորոնում է միայն «պրոլետարիատի համաշխարհային հեղափոխության ասպարեզում»:

Ինչո՞վ է տարբերվում «պերմանենտ հեղափոխություն» այս «թեորիան» պրոլետարիատի դիկտատուրայի գաղափարի ժխտման վերաբերյալ մենչևիզմի հայտնի թեորիայից:

Ըստ եյուլյան՝ վոջնով:

Տարակույսներն անհնարին են: «Պերմանենտ հեղափոխությունը» դյուդացիական շարժման հեղափոխական հնարավորությունների սոսկական թերադնահատությունն է: «Պերմանենտ հեղափոխությունը» դյուդացիական շարժման մի այնպիսի թերադնահատություն է, վորը գեպի պրոլետարիատի դիկտատուրայի լենինյան թեորիայի ժխտումն է տանում:

Ընկ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափոխությունը» մենչևիզմի այլատեսակությունն է:

Այսպես է բանը Հոկտեմբերյան հեղափոխության առաջին առանձնահատկության վերաբերմամբ:

Վորո՞նք են Հոկտեմբերյան հեղափոխության յերկրորդ առանձնահատկության բնորոշ գծերը:

Ուսումնասիրելով իմպերիալիզմը, մասնավորապես տեքազմի ժամանակաշրջանում, Լենինը հանգեց կա-

պիտալիտական յերկրների տնտեսական ու քաղաքական զարգացման անհավասարաչափության, թուլեցածությունը որենքին: Ըստ այդ որենքի լիմաստի՝ ձեռնարկությունների, տրեստների, արդյունաբերության ճյուղերի ու առանձին յերկրների զարգացումը կատարվում է վո՛չ թե հավասարաչափ կերպով, վո՛չ թե սահմանված հերթականության կարգով, վո՛չ թե այնպես, Վոր մի տրեստը, արդյունաբերութան մի ճյուղը կամ մի յերկիրն ամբողջ ժամանակ առջևից դնան, իսկ մյուս տրեստները կամ յերկրները հաջորդականորեն մեկը մյուսի հետևից հետ մնան,—այլ թուլեցած, մի շարք յերկրների զարգացման մեջ տեղի ունեցող թուլեցումներով դեպի առաջ: Ընդամեն հետ մնացող յերկրների հին դերքերը պահպանելու «միանգամայն որինական» ձգտումը և առաջ ցատկած յերկրների՝ նոր դերքեր զավթելու նույնքան «որինական» ձգտումն ունենում են այն հետևանքը, Վոր իմպերիալիստական յերկրների պատերազմական ընդհարումներն անխուսափելի անհրաժեշտություն են հանդիսանում: Այդպես պատահեց, որինակ, Գերմանիային, Վորը կես դար առաջ, Ֆրանսիայի ու Անգլիայի հետ համեմատած, մի հետամնաց յերկիր էր: Նույն այդ բանը պետք է ասել Ճապոնիայի մասին՝ Ռուսաստանի հետ համեմատած: Սակայն հայտնի յե, Վոր արդեն XX դարի սկզբին Գերմանիան ու Ճապոնիան այնքան էլին առաջ ցատկել, Վոր առաջինը կարողացել էր անցնել Ֆրանսիայից ու սկսել էր նեղել Անգլիային համաշխարհային շուկայում, իսկ յերկրորդը՝ Ռուսաստանին: Հենց այդ հակասություններից

էլ, ինչպես հայտնի յե, ծագեց մոտ անցյալի իմպերիալիստական պատերազմը:

Այդ որենքը յեղում է նրանից, Վոր

1) «Կապիտալիզմը վերածել է մի բուռ «առաջավոր» յերկրների կողմից յերկրագնդի բնակչության հսկայական մեծամասնությունը դադութային ճնշման ու Ֆինանսական խեղճման յենթարկելու համաշխարհային սխտեմի» (տես Լենինի «Իմպերիալիզմի» Փրանսերեն հրատարակության առաջաբանը, հ. XIX, եջ 74):

2) «Այդ «ավարի» բաժանումը կատարվում է համաշխարհորեն հզոր, Վորից-գլուխ դինված յերկու-յերեք գլխատիչների (Ամերիկա, Անգլիա, Ճապոնիա) միջև, Վորոնք իրենց ավարը բաժանելու համար մղած իրենց պատերազմի մեջ են քաշում ամբողջ յերկրագունդը» (տես նույն տեղը):

3) Հակասությունների աճումը Ֆինանսական ճնշման համաշխարհային սխտեմի ներսում և ռազմական ընդհարումների անխուսափելիությունը տանում են դեպի այն, Վոր իմպերիալիզմի համաշխարհային ճակատը հեղափոխության համար դառնում է դյուրախոցելի, իսկ այդ ճակատի ճեղքումն առանձին յերկրների կողմից՝ հավանական:

4) Այդ ճեղքումն ամենից ավելի հավանական կերպով կարող է տեղի ունենալ այն կետերում և այն յերկրներում, Վորտեղ իմպերիալիստական ճակատի չղթան ավելի թույլ է, այսինքն՝ Վորտեղ իմպերիալիզմն ամենից քիչ է կոփված, իսկ հեղափոխության համար ծավալվելն ամենից հեշտ է:

5) Դրա համար էլ սոցիալիզմի հաղթությունը մի

յերկրում, — յեթե այդ յերկիրը նույնիսկ պահպան ե
զարգացած կապիտալիստներն, իսկ կապիտալիզմը
պահպանվել ե մյուս յերկրներում, յեթե այդ յեր-
կրները կապիտալիստներն նույնիսկ ավելի յեն դար-
դացած, — լիովին հնարավոր ե ու հավանական:

Սրանք են՝ յերկու խոսքով ասած՝ պրոլետարական
հեղափոխութեան լենինյան թեորիայի հիմունքները:

Վո՞րն ե Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան յեր-
կրորդ առանձնահատկութիւնը:

Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան յերկրորդ առանձ-
նահատկութիւնն այն ե, վոր այդ հեղափոխութեանը
պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիան
պրակտիկայում կիրառելու տիպարն ե:

Ով չի հասկացել Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան
այս առանձնահատկութիւնը, նա յերեւեք չի հասկա-
նա վո՞չ այդ հեղափոխութեան ինտերնացիոնալ բնու-
թիւնը, վո՞չ նրա միջազգային հսկայական հզօրու-
թիւնը, վո՞չ նրա յուրորինակ արտաքին քաղաքակա-
նութիւնը:

«Տնտեսական ու քաղաքական զարգացման անհամարաչա-
փութիւնը, — ասում ե Լենինը, — կապիտալիզմի անպայմանական
օրենքն ե: Այստեղից հետեւում ե, վոր սոցիալիզմի հաղթութիւ-
նը հնարավոր ե սկզբում միջանի կամ նույնիսկ մի՞ առանձին
վերջրած՝ կապիտալիստական յերկրում: Այդ յերկրի հաղթած
պրոլետարիատը, եզրափակելով յենթադրելով կապիտալիստ-
ներին ե իր յերկրում սոցիալիստական արտադրութիւն կադա-
կերպելով՝ վտաքի կենքեր մնացած, կապիտալիստական աշխարհի
դէմ՝ իր կողմը դրաւելով մյուս յերկրները նշված դասակար-
գներին, այդ յերկրներում ապստամբութիւն բարձրացնելով կա-
պիտալիստներին դէմ, անհրաժեշտութեան դեպքում նույնիսկ ազգ-
մական ուժով հանդես դաւով շահագործող դասակարգներն ե
նրանց պետութիւնների դէմ»: Վորովհետեւ «անհնարին ե ազգե-
րի ազատ միավորումը սոցիալիզմի մեջ առանց սոցիալիզմական

հանրապետութիւնների շատ թե քիչ յերկարատե, համառ պայ-
քաբի՝ հետամնաց պետութիւնների դէմ» (տե՛ս հ. XVIII, էջ
232—233):

Բոլոր յերկրները ոպորտունիստները պնդում են,
թե պրոլետարական հեղափոխութիւնը կարող ե ձեռ-
վել — յեթե նա, ըստ նրանց թեորիայի, ընդհանրապես
պետք ե վորեւե տեղ սկսվի — միայն արդիւնաբերակա-
նորեն զարգացած յերկրներում, թե վորքան ավելի
յեն զարգացած այդ յերկրներն արդիւնաբերական
տեսակետից, այնքան ավելի շանսեր կան սոցիալիզմի
հաղթութեան համար, ընդլորում մի յերկրում, այն
եւ կապիտալիստներն քիչ զարգացած յերկրում, սո-
ցիալիզմի հաղթելու հնարավորութիւնը նրանք բա-
ցառում են, իբրեւ միանգամայն անհավանական մի
բան: Լենինը դեռեւս պատերազմի ժամանակ, հեն-
վելով իմպերիալիստական նկատութիւնների անհավա-
սարաչափ զարգացման օրենքի վրա, ոպորտունիստնե-
րին հակադրում ե պրոլետարական հեղափոխութեան
իր թեորիան այն մասին, վոր սոցիալիզմը կարող ե
հաղթել մի յերկրում, յեթե նույնիսկ այդ յերկիրը
կապիտալիստներն պակաս ե զարգացած:

Հայտնի յե, վոր Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնն
ամբողջապես հաստատեց պրոլետարական հեղափոխու-
թեան լենինյան թեորիայի ճշտութիւնը:

Ի՞նչպես ե ընկ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափո-
խութեան» լրանը պրոլետարական հեղափոխութեան
լենինյան թեորիայի տեսակետից:

Վերցնենք ընկ. Տրոցկու «Մեր հեղափոխութիւնը»
(1906 թ.) բրոշյուրը: Ընկ. Տրոցկին գրում ե.

«Առաջ յեվրոպական պրոլետարիատի պետական ուղղակի ա-

շակցութեան՝ Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը չի կարողանա իշխանութիւնը պահել և իր ժամանակավոր տիրապետութիւնը վերածել յերկարատեւ սոցիալիստական դիկտատուրայի: Սրա նկատմամբ մի բոլոր անգամ չի կարելի կասկածել» (տե՛ս «Մեր հեղափոխութիւնը», էջ 278):

Ինչի՞ մասին ե խոսում այս ցիտատը: Հենց այն մասին, վոր սոցիալիզմի հաղթութիւնը մի յերկրում, տվյալ դեպքում՝ Ռուսաստանում, անհնարին ե «առանց յեվրոպական պրոլետարիատի պետական ուղղակի աջակցութեան», այսինքն մինչև յեվրոպական պրոլետարիատի կողմից իշխանութիւն նվաճելը:

Ի՞նչ ընդհանուր բան կա այս «թեորիայի» և Լե-նինի այն դրուշթի միջև, վոր հնարավոր ե սոցիալիզմի հաղթանակը «մեկ՝ առանձին վերցրած՝ կապիտալիստական յերկրում»:

Պարզ ե, վոր այստեղ ընդհանուր վոչինչ չկա:

Բայց յենթադրեմք, թե ընկ. Տրոցկու այս բրոշյուրը, վոր հրատարակվել ե 1906 թվականին, յերբ դժվար եր վորոշել մեր հեղափոխութեան բնույթը, ահամա սխալներ ե պարունակում և վոչ-լիովին ե համապատասխանում ընկ. Տրոցկու ավելի ուշ ժամանակաշրջանի հայացքներին: Քննութեան առնենք ընկ. Տրոցկու մեկ ուրիշ բրոշյուրը, նրա «Հաշտութեան ծրագիրը», վորը լույս ե ընծայվել 1917 թ. Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան նախորդակին և այժմ (1924 թ.) վերահրատարակվել ե «1917» գրքում: Այս բրոշյուրում ընկ. Տրոցկին քննադատում ե պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիան մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթելու մասին և նրան հակադրում ե Յեվրոպայի Միացյալ Նահանգների լոգունդը: Նա պնդում ե, թե սոցիալիզմի հաղթութիւնը մի-

յերկրում անհնարին ե, թե սոցիալիզմի հաղթութիւնը հնարավոր ե վորպէս Յեվրոպայի միավորված ու Յեվրոպայի Միացյալ Նահանգներ կազմած միջանի հիմնական յերկրների (Անգլիա, Ռուսաստան, Գերմանիա) հաղթութիւն միայն, կամ այդ հաղթութիւնը բոլորովին անհնարին ե: Նա ուղղակի ասում ե, վոր «հաղթական հեղափոխութիւնը Ռուսաստանում կամ Անգլիայում աներեւակայելի յե առանց Գերմանիայի հեղափոխութեան, և ընդհակառակը» (տե՛ս «1917», ընկ. Տրոցկու Յերկերի III հ., մ. 1, էջ 89):

«Պատմական փոքրիշտեւ կոնկրետ միակ նկատումը Միացյալ Նահանգների լոգունդի դեմ,—ասում ե ընկ. Տրոցկին,— ձեռակերպվել ե չլեյցարական «Սոցիալ-դեմոկրատում» (բոլ. շեկիներէ այն ժամանակվա կենտրոնական որդանը: Ի. Ստ.) հետեւալ Փրագի մէջ. «Տնտեսական ու քաղաքական զարգացման անհավասարաչափութիւնը կապիտալիզմի անպայմանական որենքն ե»: «Սոցիալ-դեմոկրատն» այստեղից անում եր այն հետեւութիւնը, վոր հնարավոր ե սոցիալիզմի հաղթութիւնը մի յերկրում, և վոր այդ պատճառով կարիք չկա պրոլետարիատի դիկտատուրան յուրաքանչյուր առանձին պետութեան մէջ պայմանավորել Յեվրոպայի Միացյալ Նահանգների ստեղծումով: Վոր տարբեր յերկրների կապիտալիստական զարգացումն անհավասարաչափ ե, վատարաչափութիւնն ինքը միանգամայն անհավասարաչափ ե: Մատարաչափութիւնը, Գերմանիայի կամ Ֆրանսիայի կապիտալիստական մակարդակը միատեսակ չե: Բայց Աֆրիկայի ու Աւստրալիան մակարդակը միատեսակ չե: Բայց Աֆրիկայի ու Աւստրալիան հետ համեմատած՝ այդ բոլոր յերկրները ներկայացնում ե կապիտալիստական «Յեվրոպա», վորը հասունացել ե սոցիալական հեղափոխութեան համար: Վոր վո՛չ մի յերկր եր պոյական զարում չպետք ե «պատի» ուրիշներին—այս տարրական մի միտք ե, վորն ողտակար ու անհրաժեշտ ե կրկնել, վորպէսզի դուզան հեռ ինտերնացիոնալ զործողութեան դադարումը չնենգափոխի ինտերնացիոնալ սպասողական անզործութեան դադարումը: Ուրիշներին չոպասելով՝ մենք սկսում և շարունակում ենք զրա-

քարն աղղալին հողի վրա, լիովին հավատացած լինելով, վոր մեր նախաձեռնութիւնը զարկ կտա մյուս յերկրներում տեղի ունեցող պայքարին. իսկ յեթե այդ տեղի չունենար, ապա անհուսալի կլինէր կարծել—այս են վկայում թե՛ պատմութեան ժողովը, թե՛ թեորիական նկատառումները,—վոր, ոքինակ, հեղափոխական Ռուսաստանը կարող կլինի դիմակայել պահպանողական Յեփրոսայի հանդեպ, կամ սոցիալիստական Գերմանիան կարող կլինի մեկուսացած մնալ կապիտալիստական աշխարհում» (տե՛ս Տրոցկու Յերկերի հ. III, մ. 1, էջ 89—90):

Ինչպէս տեսնում եք, մեր առջին ե Յեփրոսայի հիմնական յերկրներում սոցիալիզմի միաժամանակ հաղթելու նույն թեորիան, վորը, իբրեւ կանոն, բացառում ե հեղափոխութեան ընդհանր թեորիան՝ մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթելու մասին:

Ինչ խոսք, վոր սոցիալիզմի լիակատար հաղթութեան համար, հին կարգերի վերականգնման դեմ լիակատար յերաշխիք ունենալու համար անհրաժեշտ են միջանի յերկրների պրոլետարների միահամուռ ջանքերը: Ինչ խոսք, վոր առանց Յեփրոսայի պրոլետարիատի աջակցութեան մեր հեղափոխութեանը, Ռուսաստանի պրոլետարիատը չէր կարողանա դիմակայել (УСТОЯТЬ) ընդհանուր ճնշմանը, ճիշտ այնպէս, ինչպէս ե Արեւմուտքի հեղափոխական շարժումն առանց Ռուսաստանի հեղափոխութեան աջակցութեան չէր կարողանա զարգանալ այն տեմպով, վորով նա սկսեց զարգանալ Ռուսաստանում պրոլետարական դիկտատուրա հաստատուելուց հետո: Ինչ խոսք, վոր մեզ աջակցութիւն ե հարկաւոր: Բայց ի՞նչ բան ե արեւմտ-յեփրոսական պրոլետարիատի աջակցութիւնը մեր հեղափոխութեանը: Յեփրոսական բանվորների համապարփունքը դեպի մեր հեղափոխութիւնը, նրանց պատրաստակա-

մակցութիւնը՝ խափանելու իմպերիալիստների՝ ինքեփրոսայի վերաբերյալ պլանները—այս ամենն աջակցութիւն ե արդոք, լուրջ ոգնութիւնն ե: Անպայման այո: Առանց այդպիսի աջակցութեան, առանց վո՛չ միայն յեփրոսական բանվորների, այլեւ հաղութային ու կախյալ յերկրների այդպիսի աջակցութեան, այդպիսի ոգնութեան՝ Ռուսաստանի պրոլետարական դիկտատուրայի բանը դժվար կլինէր: Արդո՞ք մինչեւ այժմ բաւական ե յեղել այդ համակրանքը ե այդ ոգնութիւնը, վորը միացած ե մեր կարմիր Բանակի հզորութեան հետ ե Ռուսաստանի բանվորների ու դուշագիներին՝ սոցիալիստական հայրենիքը կրծքով պաշտպանելու պատրաստակամութեան հետ,—արդո՞ք այս ամենը բաւական ե յեղել, վորպեսզի հետ մղենք իմպերիալիստների դրոհները ե անհրաժեշտ պայմաններ նվաճենք: Այո՛, լուրջ շինարարական աշխատանքի համար: Այո՛, լուրջ շինարարական աշխատանքն աճում ե արեւմտական ե յեղել: Այդ համակրանքն աճում ե: Այդպիսով դոք, թե նվազում ե: Անպայման աճում ե: Այդպիսով մենք ունե՞նք արդոք բարենպաստ պայմաններ վո՛չ միայն նրա համար, վորպեսզի առաջ շարժենք սոցիալիստական տնտեսութիւն կազմակերպելու դործը, այլեւ նրա համար, վորպեսզի, մեր հերթին, աջակցութիւնն առնուց առնուց ինչպէս արեւմտ-յեփրոսական բանվորներին, այնպէս ել Արեւելքի ճնշված ժողովուրդներին: Այո՛, ունենք: Դրա մասին պերճախոս կերպով վկայում ե պրոլետարական դիկտատուրայի յոթնամյա յում ե պրոլետարական դիկտատուրայի յոթնամյա պատմութիւնը Ռուսաստանում: Կարելի՞ յե արդոք պատմութիւնը Ռուսաստանում: Կարելի՞ յե արդոք մեզաժխտել, վոր աշխատանքային հուժկու վերելքը մեզաժխտել, վոր աշխատանքային հուժկու վերելքը մեզաժխտել ե արդեն: Վո՞չ, չի կարելի ժխտել: Այս ամենից հետո ի՞նչ նշանակութիւն կարող ե

ունենալ ընկ. Տրոցկու հայտարարությունն այն մասին, թե հեղափոխական Ռուսաստանը չէր կարողանա ղեկավարել պահպանողական Յեվրոպայի հանդեպ:

Դա կարող է միայն մի նշանակություն ունենալ. նախ՝ ընկ. Տրոցկին չի զգում մեր հեղափոխությունն անբերան հզորությունը. յերկրորդ՝ ընկ. Տրոցկին չի հասկանում այն բարոյական աջակցության անդնահատելի նշանակությունը, վոր մեր հեղափոխությունը ցույց են տալիս Արևմուտքի բանվորներն ու Արևելքի գյուղացիները. յերրորդ՝ ընկ. Տրոցկին չի կարողանում ըմբռնել այն ներքին անկարությունը, վորը ներկայումս մաշում է իմպերիալիզմին:

Տարվելով պրոլետարական հեղափոխության լեհիսյան թեորիայի քննադատությունը՝ ընկ. Տրոցկին անակնկալորեն գլխովին ջախջախեց իրեն 1917 թվին լույս տեսած և 1924 թվին վերահրատարակված իր «Հաշտության ծրագիր» բրոշյուրում:

Բայց դուցե հնացել է ընկ. Տրոցկու նաև այժմ բրոշյուրը, վորևս պատճառով դադարելով նրա այժմյան հայացքներին համապատասխանելուց: Վերցնենք ընկ. Տրոցկու ավելի ուշ ժամանակներին աշխատությունները, վորոնք դրվել են այն ժամանակ, յերբ պրոլետարական հեղափոխությունը հաղթել էր Արևելքում, Ռուսաստանում: Վերցնենք, որինակ, «Հաշտության ծրագիր» բրոշյուրի նոր հրատարակության ընկ. Տրոցկու «Վերջաբանը», վոր դրված է 1922 թվականին: Ահա թե ինչ է գրում նա այդ «Վերջաբանում».

«Հաշտության ծրագրում» մի քանի անգամ կրկնվող այն պնդումը, թե պրոլետարական հեղափոխությունը չի կարող հաղթանակներ ավարտել սոցալին շրջանակներում, թերևս, ըն-

թերցողներից վոմանց համար հերքված թվա մեր Խորհրդային Հանրապետության համարյա հնգամյա փորձով: Բայց այդպիսի յեղրակացությունն անհիմն կլիներ: Այն փաստը, վոր ամբողջ աշխարհի դեմ բանվորական պետությունը կանգուն մնաց մի յերկրում, այն էլ հետամնաց մի յերկրում, վկայում է պրոլետարիատի հսկայական հզորության մասին, վորն ուրիշ, ավելի առաջավոր, ավելի քաղաքակիրթ յերկրներում ընդունակ կլինի հիշավի հրաշքներ դործելու: Բայց պաշտպանելով ու պահպանելով մեզ քաղաքական ու ռադիկալ իմաստով, վորպես պետություն, մենք սոցիալիստական հասարակության ստեղծման չնայած և նույնիսկ չմոռեցանք... Քանի դեռ մնացած յեվրոպական պետություններում իշխանության գլուխ կանգնած է բուրժուազիան, մենք, պայքարելով անտեսական մեկուսացման դեմ՝ ստիպված ենք համաձայնություն վորոնել կապիտալիստական աշխարհի հետ. միևնույն ժամանակ կարելի յե վստահ կերպով ասել, վոր այդ համաձայնությունները, լավագույն դեպքում, կարող են ողնել մեզ լծվելու այս կամ այն անտեսական վերաբեր, անելու այս կամ այն քայլը դեպի առաջ, բայց վոր սոցիալիստական անտեսության իսկական վերելքը Ռուսաստանում հնարավոր կդառնա Յեվրոպայի կարևորագույն յերկրներում պրոլետարիատի հաղթելուց հետո միայն»¹ (տե՛ս ընկ. Տրոցկու Յերկերի հ. III, մ. 1, էջ 92—93):

Այսպես է ասում ընկ. Տրոցկին՝ ակնհայտորեն մեղանչելով իրականության դեմ և համարորեն ջանալով փրկել «պեթմանենտ հեղափոխությունը» վերջնական կործանումից:

Դուրս է գալիս, վոր ինչպես էլ շուռումուռ դաս, սոցիալիստական հասարակության ստեղծման վո՛չ միայն «չենք հասել», այլ մինչև անգամ «չենք ել մոտեցել»: Բանից դուրս է գալիս, վոր վոմանք «կապիտալիստական աշխարհի հետ համաձայնությունների դալու» հույս են ունեցել, բայց պարզվում է, վոր

1 Ընդգծումն իմն է: Ի. Ստ.:

այդ համաձայնութեաններէց նույնպէս բան դուրս չի դալիս, վորովհետեւ, ինչպէս եւ շուռումուռ զայս, «սոցիալիստական տնտեսութեան իսկական վերելք» չես օտաճա, մինչեւ վոր պրոլետարիատը չհաղթի «Յեւրոպայի կարեւորագոյն յերկրներում»:

Իսկ քանի վոր Արեւմուտքում դեռեւս հաղթութիւն չկա, այս օրոշումներէ հեղափոխութեան համար մնում է «ընտրութիւն անել»—կա՛մ արմատի վրա փոել, կա՛մ վերասերվել բուրժուական պետութեան:

Չուր չե, վոր ընկ. Տրոցկին ահա արդեն յերկու տարի յե՛ խոսում է մեր կուսակցութեան «վերասերման» մասին:

Չուր չե, վոր ընկ. Տրոցկին անցյալ տարի մարտի 1-ին խոսում էր մեր յերկրի «կործանման» մասին:

Այս տարրերնակ «Թեորիան» ի՞նչպէս համաձայնեցնել «մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթութեան» վերաբերյալ Լենինի թեորիայի հետ:

Այս տարրերնակ «Հեռանկարն» ի՞նչպէս համաձայնեցնել Լենինի այն հեռանկարի հետ, ըստ վորի տնտեսական նոր քաղաքականութիւնը «սոցիալիստական եկոնոմիկայի հիմքը կառուցելու» հնարաւորութիւն կտա մեզ:

Այս «պերմանենտ» անհուսութիւնն ի՞նչպէս համաձայնեցնենք Լենինի, որինակ, հետեյալ խոսքերի հետ.

«Սոցիալիզմն արդեն այժմ հեռավոր ապագայի, կամ վորեւէ վերացական պատկերի, կամ վորեւէ օրբայականի հարց չէ: Երբայականներէ նկատմամբ մենք մնացել ենք մեր հին, խիստ փոքր կարծիքն: Մենք սոցիալիզմը ներս ենք քաշել առերկար»

կյանքի մէջ և այստեղ է, վոր պետք է դուրս հանենք: Ահա թե ինչն է մեր որմա խնդիրը, ահա թե ինչն է մեր դարաշրջանի խնդիրը: Թույլ տվե՛ք ինձ վերջացնելու՝ արտահայտելով այն վստահութիւնը, վոր ինչքան եւ այդ խնդիրը դժվար լինի, ինչքան եւ այն նոր լինի մեր առաջվա խնդրի հետ համեմատած և վորքան եւ այն շատ դժվարութիւններ է պատճառում մեզ,—մենք բոլորս միասին, վստահ վաղը, այլ միջանի տարվա ընթացքում, մենք բոլորս միասին կլուծենք այդ խնդիրը՝ ինչպէս եւ լինի, այնպէս վոր նկատման օրոշումներէ կատարվի սոցիալիստական օրոշումն» (տե՛ս հ. XXVII, էջ 366):

Ի՞նչպէս համաձայնեցնենք այդ «պերմանենտ» անլուսութիւնը Լենինի, որինակ, հետեյալ խոսքերի հետ.

«Իրոք պետութեան իշխանութիւնն արտադրութեան բոլոր խոշոր միջոցներէ վրա, պետութեան իշխանութիւնը պրոլետարիատի ձեռքին, այդ պրոլետարիատի դաշինքը շատ միջոցներ կազմող մանր ու մանրագոյն դրոշակներէ հետ, այդ պրոլետարիատի համար դրոշակներէ վրա դեկտրալիզմ դրոշակ տալու հովելը և այլն—մի՞թե այս այն ամենը չէ, ինչ հարկաւոր է, վորպէսզի կոպերացիայից, միմիայն կոպերացիայից, վոր մենք առաջ քա՛մահրում եյինք վորպէս չարչիական կոպերացիա, և վորը վորոշ տեսակետից իրավունք ունենք քա՛մահրելու այժմ՝ նկատի պայմաններում նույնպէս,—մի՞թե այս բոլոր անհրաժեշտը չէ լիակատար սոցիալիստական հասարակութիւն կառուցելու համար: Այս դեռեւս սոցիալիստական հասարակութեան կառուցում չէ, բայց ու այն ամենն է, ինչ անհրաժեշտ է և բավական այդ կառուցման համար» (տե՛ս հ. XXVII, էջ 392):

Պարզ է, վոր այստեղ չկա ու չի եւ կարող լինել վոչ մի համաձայնեցում: Ընկ. Տրոցկու «պերմանենտ հեղափոխութիւնը» բացասումն է պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիայի, և ընդհանրապէս—պրոլետարական հեղափոխութեան լենինյան թեորիան բացասումն է «պերմանենտ հեղափոխութեան» թեորիայի:

Մեր հեղափոխութեան ուժերին ու ընդունակու-
թյուններին համարաւոր, ուսաստանյան պրոլետա-
րիատի ուժերին ու ընդունակություններին համարա-
ւոր—այս է «պերմանենտ հեղափոխութեան» թեորիայի
յենթահոդը (подпочва):

Մինչև այժմ սովորաբար նշում եյին «պերմա-
նենտ հեղափոխութեան» թեորիայի մի կողմը—գյու-
ղացիական շարժման հեղափոխական հնարավորու-
թյուններին համարաւոր: Այժմ, արդարացի լինելու
համար, այդ կողմն անհրաժեշտ է լրացնել մյուս կող-
մով—Ռուսաստանի պրոլետարիատի ուժերին ու ըն-
դունակություններին համարաւորով:

Ինչո՞ւ է տարբերվում ընկ. Տրոցկու թեորիան
մենչեիզմի սովորական թեորիայից այն մասին, թե
սոցիալիզմի հաղթութեանը մի յերկրում, այն ել հե-
տամնաց յերկրում, անհնարին է առանց պրոլետարա-
կան հեղափոխութեան նախապես հաղթելուն «Արև-
մայան Յեփրոսայի հիմնական յերկրներում»:

Ըստ ելութեան՝ վոչնչով:

Տարակույսներն անհնարին են: Ընկ. Տրոցկու
«պերմանենտ հեղափոխութեան» թեորիան մենչեիզմի
այլատեսակութեանն է:

Վերջին ժամանակներս մեր մամուլում յերևան են
յեկեկ փոած դիվանագետներ, վորոնք ջանում են
«պերմանենտ հեղափոխութեան» թեորիան անցկացնել
վորպես լենինիզմի հետ համատեղելի ինչ-վոր մի բան:
Իհարկէ, ասում են նրանք, այդ թեորիան անպետք
դուրս յեկալ 1905 թվականին: Բայց ընկ. Տրոցկու
սխալն այն է, վոր նա այն ժամանակ առաջ եր վա-
ղել, փորձելով 1905 թվականի իրադրութեան նկատ-

մամբ կիրառել այն, ինչ վոր այն ժամանակ չէր կա-
րելի կիրառել:

Բայց հետագայում, ասում են նրանք, որինակ՝
1917 թվականի հոկտեմբերին, յերբ հեղափոխութեան
նը կարողացել եր լիովին հասունանալ, ընկ. Տրոցկու
թեորիան իրր թե միանգամայն իր տեղում դուրս յե-
կալ: Դժվար չէ կռահել, վոր այդ դիվանագետներից
ամենագլխավորն ընկ. Ռադեկն է: Չե՞ք հաճի ար-
դյոք ունկնդրել:

«Պատերազմն անդունդ փորեց հող նվաճելու ու հաշտութեան
ձգտող գյուղացիութեան և մանր-բուրժուական կուսակցութեան-
ների միջև. պատերազմը գյուղացիութեանը հանձնեց բանվոր
դասակարգի և նրա ավանգարդի՝ բոլշևիկների կուսակցութեան
գեկավարութեանը: Հնարավոր դարձաւ վո՛չ թե բանվոր դասա-
կարգի ու գյուղացիութեան դիկտատուրան, այլ գյուղացիու-
թեան վրա հենվող բանվոր դասակարգի դիկտատուրան: Այն, ինչ
վոր Ռոզա Լուքսեմբուրգն ու Տրոցկին 1905 թվականին առաջա-
դրում եյին Լենինի դեմ (այսինքն «պերմանենտ հեղափոխու-
թեանը»: Ի. Ստ.), իրականում պատմական զարգացման յերկ-
րորդ ետապ դուրս յեկալ» (տե՛ս «Правда» 1924 թ. փետրվարի
21, № 42):

Այստեղ յուրաքանչյուր խոսքը խարդախումն է:

Ճիշտ չէ, թե պատերազմի ժամանակ «հնարավոր
դարձաւ վո՛չ թե բանվոր դասակարգի ու գյուղացի-
ութեան դիկտատուրան, այլ գյուղացիութեան վրա
հենվող բանվոր դասակարգի դիկտատուրան»: Իրա-
պես 1917 թվականի փետրվարյան հեղափոխութեան
եր պրոլետարիատի ու գյուղացիութեան դիկտատու-
րայի իրականացումը, վոր յուրատեսակ կերպով միա-
հյուսված եր բուրժուազիայի դիկտատուրայի հետ:

Ճիշտ չէ, թե «պերմանենտ հեղափոխութեան»

թեորիան, վորի մասին ընկ. Ռադեկին ամօթխածությամբ լուծմ է, 1905 թ. Ռոզա Լուքսեմբուրգն ու Տրոցկին են առաջադրել: Իրապես այդ թեորիան առաջադրել էյին Պարվուսն ու Տրոցկին: Այժմ տասնամիս անց, ընկ. Ռադեկին ուղղում է իրեն՝ հարկավոր համարելով հայհոյել Պարվուսին «պերմանենտ հեղափոխության» համար՝ (տե՛ս նրա հոդվածը Պարվուսի մասին «Правда»-յում): Բայց արդարությունը պահանջում է ընկ. Ռադեկից, վոր հայհոյանքի յենթարկվի նաև Պարվուսի կոմպանիոնը—ընկ. Տրոցկին:

Ճիշտ չէ, թե 1905 թվի հեղափոխության կողմից դեն չարտված «պերմանենտ հեղափոխությունը» ուղիղ դուրս յեկավ «պատմական դարգացման յերկրորդ ետապում», այսինքն Հոկտեմբերյան հեղափոխության ժամանակ: Հոկտեմբերյան հեղափոխության ամբողջ ընթացքը, նրա ամբողջ դարգացումը ցույց տվին, ապացուցեցին «պերմանենտ հեղափոխության» թեորիայի լիակատար անանկությունը, նրա լիակատար անհամատեղելիությունը լենինիզմի հիմունքների հետ:

Քաղցրիկ ճառերով ու փոած զերկանադիտությամբ չէս ծածկի այն լայներախ անդունդը, վոր ընկած է «պերմանենտ հեղափոխության» թեորիայի և լենինիզմի միջև:

III

ԲՈԼՇԵՎԻԿՆԵՐԻ ՏԱԿՏԻԿԱՅԻ ՄԻՔԱՆԻ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆՈՒՄ

Վորպեսզի հասկանանք բոլշեիկներին՝ Հոկտեմբերի նախապատրաստման ժամանակաշրջանի տակտի-

կան, անհրաժեշտ է, վոր պարզենք մեզ համար այդ տակտիկայի գոնե միջանի առանձնապես կարևոր առանձնահատկությունները: Այդ առավել ևս անհրաժեշտ է այն պատճառով, վոր բոլշեիկների տակտիկային վերաբերող բազմաթիվ բրոշյուրներում հաճախ չըջանցվում են հենց այդ առանձնահատկությունները:

Այդ ի՞նչ առանձնահատկություններ են:

Առաջին առանձնահատկություն: Յեթե լսես ընկ. Տրոցկուն, կարելի չէ կարծել, թե Հոկտեմբերի նախապատրաստման պատմությունն ունի ընդամենը յերկու ժամանակաշրջան—հետախուզության ժամանակաշրջան և ապատամբության ժամանակաշրջան, իսկ ինչ դրանից ավելի չէ, այն ի չարեն է: Ի՞նչ բան է 1917 թվի ապրիլյան մանիֆեստացիան: } «Ապրիլյան մանիֆեստացիան, վորն ավելի «ձախ» ընթացավ, քան հարկն էր, մի հետախուզական արտելք էր՝ ստուգելու համար մասսաների տրամադրությունն ու փոխհարաբերությունները նրանց ու խորհրդային մեծամասնության միջև» (տե՛ս ընկ. Տրոցկու յերկերի հ. III, մ. 1, էջ XXVII): Իսկ ի՞նչ բան է 1917 թ. հունիսյան ցույցը: Ընկ. Տրոցկու կարծիքով՝ «ըստ եյության այս անգամ ել գործը հանդեց նոր ավելի լայն հետախուզության՝ շարժման նոր, ավելի բարձր ետապում» (տե՛ս նույն տեղը, էջ XX I): Ինչ առել կուզի, վոր 1917 թվի հունիսյան ցույցը, վոր սարքվեց մեր կուսակցության պահանջով, ըստ ընկ. Տրոցկու պատկերացման՝ առավել ևս պետք է «հետախուզություն» կոչվի:

Այսպիսով՝ դուրս է դալիս, վոր բոլշեիկներն

արդեն 1917 թվականի մարտին ունեյին պատրաստի
քաղաքական բանակ՝ բաղկացած բանվորներից ու
գյուղացիներից, և յեթե այդ նրանք դործի չէին դը-
նում ապստամբության համար վո՛չ ապրիլին, վո՛չ
հունիսին, վո՛չ ել հուլիսին, այլ գրադվում էին լոկ
«հետախուզությամբ», ապա այդ այն պատճառով,
և միայն այն պատճառով եր, վոր «հետախուզության
տվյալներն» այն ժամանակ նպաստաւոր «ցուցմունք-
ներ» չէին տալիս:

Ինչ ասել կուզի, վոր մեր կուսակցության քա-
ղաքական տակտիկայի այս գոհակացված պատկե-
րացումը վո՛չ այլ ինչ ե, բայց յեթե սովորական ռազ-
մական տակտիկայի շփոթումը բռնչեիկներին հեղափո-
խական տակտիկայի հետ:

Իրապես այդ բոլոր ցույցերը, ամենից առաջ,
արդյունք էին մասսաների տարերային ճնշման,
արդյունք էին մասսաների բռն կերպով փողոց
ձգտող զայրույթի՝ ընդդէմ պատերազմի:

Իրապես կուսակցության դերն այստեղ հանդում
եր մասսաների տարերայնորեն ծաղող յեղույթներէ
ձևավորմանն ու ղեկավարմանը՝ բռնչեիկների հեղա-
փոխական լողունայների գծով:

Բռնչեիկներն իրապես չունեյին, և 1917 թվի մար-
տին չէին ել կարող ունենալ, քաղաքական պատրաս-
տի բանակ: Բռնչեիկները միայն ստեղծում էին այդ-
պիսի բանակ (և այն, վերջապես, ստեղծեցին մինչև
1917 թվի հոկտեմբերը) դասակարգերի կռիւ ու ընդ-
հարումների ընթացքում՝ 1917 թվի ապրիլից մինչև
հոկտեմբերը, ստեղծում էին այն թե՛ ապրիլյան մա-
նիֆեստացիայի միջոցով, թե՛ հունիսյան ու հուլի-

սյան ցույցերի միջոցով, թե՛ չրջանային ու համա-
քաղաքային դումաների ընտրությունների միջոցով,
թե՛ կոռնիլովչէինայի դեմ պայքարելու միջոցով, թե՛
խորհուրդները նվաճելու միջոցով: Քաղաքական բա-
նակն այն չե, ինչ վոր ռազմական բանակն ե: Յեթե
ղնվորական հրամանատարությունը պատերազմի յե
ղիմում՝ ձեռքին արդեն պատրաստի բանակ ունենա-
լով, ապա կուսակցությունն ստիպված ե իր բանակն
ստեղծել բուն իսկ պայքարի ընթացքում, դասակար-
գերի ընդհարումների ընթացքում, այն չափով, ինչ
չափով իրենք մասսաները սեփական փորձով համող-
վում են կուսակցության լողունայների ճշտությանը,
նրա քաղաքականության ճշտությանը:

Իհարկե, ամեն մի այդպիսի ցույց դրա հետ մեկ-
տեղ տալիս եր աչքից թաքնված ուժերի հարաբերակ-
ցությունների վորոշ լուսաբանում, վորոշ հետախու-
զում, բայց հետախուզությունն այստեղ վո՛չ թե ցույ-
ցի շարժառիթն եր, այլ նրա բնական հետևանքը:

Վերլուծելով հոկտեմբերի ապստամբության նա-
խորդին յեղած անցքերը ու դրանք համեմատելով
ապրիլ—հուլիսի անցքերի հետ՝ Լենինն ասում ե .

«Բանը հենց այնպես չե, ինչպես եր ապրիլի 20—21—ից, հու-
նիսի 9—ից, հուլիսի 3—ից առաջ, վորովհետեւ այն ժամանակ կար
սարկերայիմ հուզում, վորը մենք վորպես կուսակցություն կամ
չէինք ըմբռնում (ապրիլի 20—ին), կամ հետ էինք պահում
ու ձևավորում իրեն խաղաղ ցույց (հունիսի 9—ին և հուլիսի
3—ին): Վորովհետեւ այն ժամանակ մենք լավ գիտեյինք, վոր
խորհուրդները դեռևս մերը չեն, վոր գյուղացիները դեռևս հա-
վատում են լիբերալան—չերնովյան ուղուն և վո՛չ թե բռնչեիկյան
ուղուն (ապստամբությանը), վոր, հետևաբար, ժողովրդի մեծա-
մասնությունը մեր կողմը լինել չի կարող, վոր, հետևաբար,
ապստամբությունը վաղաժամ ե» (տե՛ս հ. XXJ, էջ 345):

Պարզ է, վոր միմիայն «հետախուզությամբ» հետու գնալ չես կարող:

Բանը, ակներևաբար, «հետախուզությունը» չէ, այլ այն, վոր

1) Հոկտեմբերի նախապատրաստման ամբողջ ժամանակաշրջանում կուսակցությունն իր պայքարի մեջ անչեղորեն հենվում էր մասսայական հեղափոխական շարժման տարերային վերելքի վրա:

2) հենվելով տարերային վերելքի վրա՝ նա իր ձեռքին էր պահում շարժման անբաժան ղեկավարությունը:

3) շարժման այդպիսի ղեկավարությունը նրա համար հեշտացնում էր մասսայական քաղաքական բանակը կազմելու գործը Հոկտեմբերյան ապստամբության համար:

4) այդպիսի քաղաքականությունը չէր կարող չհասցնել այն բանին, վոր Հոկտեմբերի ամբողջ նախապատրաստումն անցավ մի կուսակցության՝ բոլշևիկների կուսակցության ղեկավարությամբ:

5) Հոկտեմբերի այդպիսի նախապատրաստումն, իր հերթին, հասցրեց այն բանին, վոր Հոկտեմբերյան ապստամբության հետևանքով իշխանությունը գտնվեց մի կուսակցության, բոլշևիկների կուսակցության ձեռքին:

Այսպես, ուրեմն, մի կուսակցության, կոմունիստների կուսակցության անբաժան ղեկավարությունը, վորպես Հոկտեմբերի նախապատրաստման հիմնական մոմենտ, — այս է Հոկտեմբերյան հեղափոխության բնորոշ գիծը, այս է բոլշևիկների տակտիկայի

առաջին առանձնահատկությունը Հոկտեմբերի նախապատրաստման ժամանակաշրջանում:

Հազիվ թե հարկ կա աղացուցելու, վոր առանց բոլշևիկների տակտիկայի այս առանձնահատկության՝ պրոլետարիատի դիկտատուրայի հաղթությունն իմպերիալիզմի պայմաններում անհնարին կլիներ:

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը սրանով շահեկանորեն տարբերվում է 1871 թվին Ֆրանսիայում յեղած հեղափոխությունից, վորտեղ հեղափոխության ղեկավարությունը բաժանում էլին իրենց միջև յերկու կուսակցություններ, վորոնցից վոչ մեկին կոմունիստական կուսակցություն չի կարելի անվանել:

Յերկրորդ առանձնահատկություն: Հոկտեմբերի նախապատրաստությունն այսպիսով ընթանում էր մի կուսակցության՝ բոլշևիկների կուսակցության ղեկավարության ներքո: Բայց կուսակցությունն ինչպես էր տանում այդ ղեկավարությունը, ինչ գծով էր ընթանում այն: Այդ ղեկավարությունն ընթանում էր նամաձայնդակամ կուսակցությունների, վորպես հեղափոխության հանգուցալուծման (развязка) ժամանակաշրջանի ամենավտանգավոր խմբավորումների, մեկուսացման գծով, եսերների ու մենշևիկների մեկուսացման գծով:

Վերջին է լենինիզմի հիմնական ստրատեգիական կանոնը:

Դա ընդունումն է այն բանի, վոր

1) հեղափոխության թշնամիների ամենից ավելի վտանգավոր սոցիալական հենարանը մոտեցող հեղափոխական հանգուցալուծման ժամանակաշրջանում նամաձայնդակամ կուսակցություններն են:

2) ԹՆՆամու (ցարիզմը կամ բուրժուազիային) անհնարին և տապալել առանց այդ կուսակցութիւններին մեկուսացման.

3) Հեղափոխութեան նախապատրաստման ժամանակաշրջանում գլխավոր նետերն, այդ պատճառով, պետք և ուղղվեն այդ կուսակցութիւններին, մեկուսացնելու կողմը, աշխատավորներին լայն մասսաներին նրանցից կտրելու կողմը:

Յարիզմի դեմ ուղղված պայքարի ժամանակաշրջանում, բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխութեան նախապատրաստման ժամանակաշրջանում (1905—1916) ցարիզմի ամենից ավելի վտանգավոր սոցիալական հենարանը լիբերալ-միապետական կուսակցութիւնն էր, կադետների կուսակցութիւնը: Ինչո՞ւ: Այն պատճառով, Վոր նա համաձայնողական կուսակցութիւն էր, ցարիզմի և ժողովրդի մեծամասնութեան, այսինքն ամբողջութեամբ առած գլուխացիութեան միջև համաձայնութիւն կայացնելու կուսակցութիւն: Բնական է, Վոր կուսակցութիւնն այն ժամանակ գլխավոր հարվածներն ուղղում էր կադետների դեմ, Վորովհետեւ կադետներին չմեկուսացնելով՝ չէր կարելի հուսալ, Վոր գլուխացիութիւնը կխզի իր կապերը ցարիզմից, Իսկ այդ խզումը չապահովելով՝ չէր կարելի հուսալ դնել հեղափոխութեան հաղթութեան վրա: Այն ժամանակ չատերը չէին հասկանում բուլճիկի ստրատեգիայի այս առանձնահատկութիւնը և բուլճիկներին մեղադրում էին ավելորդ «կադետալերութեան» մեջ՝ պնդելով, Վոր կադետների դեմ ուղղված պայքարը բուլճիկների «աչքից ծածկում է» պայքարն ընդդէմ գլխավոր ԹՆՆամու, ընդդէմ ցարիզմի: Բայց այդ մե-

ղադրանքները, իրենց վտաքի տակ հող չունենալով, մեքիացնում էին բուլճիկի ստրատեգիան ուղղակի չըմբռնելը, — ստրատեգիա, Վորը համաձայնողական կուսակցութեան մեկուսացում էր պահանջում նրա համար, Վոր հեշտացնի, մոտեցնի հաղթութիւնը գլխավոր ԹՆՆամու նկատմամբ:

Հազիվ թե հարկ կա ապացուցելու, Վոր առանց այդպիսի ստրատեգիայի՝ պրոլետարիատի հեղեմոնիան բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխութեան մեջ անհնարին կլինէր:

Հոկտեմբերի նախապատրաստման ժամանակաշրջանում մարտնչող ուժերի ծանրութեան կենտրոնը տեղափոխվեց նոր մակարդակի վրա: Յարն այլևս չկար: Կադետների կուսակցութիւնը համաձայնողական ուժից փոխարկվեց կառավարող ուժի, իմպերիալիզմի տիրող ուժի: Պայքարն ընթանում էր արդեն վո՛չ թե ցարիզմի ու ժողովրդի միջև, այլ բուրժուազիայի ու պրոլետարիատի միջև: Այդ ժամանակաշրջանում իմպերիալիզմի ամենից ավելի վտանգավոր սոցիալական հենարան հանդիսանում էին մանր-բուրժուական դեմոկրատական կուսակցութիւնները, ես-երների ու մենչիկիների կուսակցութիւնները: Ինչո՞ւ: Այն պատճառով, Վոր այդ կուսակցութիւններն այն ժամանակ համաձայնողական կուսակցութիւններ էին, իմպերիալիզմի ու աշխատավոր մասսաների միջև համաձայնութիւն կայացնելու կուսակցութիւններ: Բնական է, թիւս կայացնելու կուսակցութիւններ: Բնական է, Վոր բուլճիկների գլխավոր հարվածներն այն ժամանակ ուղղվում էին այդ կուսակցութիւններին դեմ, Վորովհետեւ առանց այդ կուսակցութիւնների մեկուսացման չէր կարելի հուսալ, թե աշխատավոր մասսա-

ները կխօսեն իրենց կապերն իմպերիալիզմի հետ, իսկ առանց այդ խօսումն ապահովելու չեն կարելի հույս դնել խորհրդային հեղափոխութեան հաղթութեան վրա։ Այն ժամանակ շատերը չէին հասկանում բոլշևիկյան տակտիկայի այս առանձնահատկութիւնը, բոլշևիկներին մեղադրելով այն բանում, Վոր նրանք «ավելորդ ատելութիւն» են տաժում դեպի ես-երներն ու մենչեիկները և «մոռանում են» գլխավոր նպատակը։ Բայց Հոկտեմբերի նախապատրաստման ամբողջ ժամանակաշրջանը պերճախոս կերպով այն է ասում, Վոր միայն այդպիսի տակտիկայով բոլշևիկները կարող էին ապահովել Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան հաղթութիւնը։

Այս ժամանակաշրջանի բնորոշ գիծը գյուղացիութեան աշխատավոր մասսաների հետագա հեղափոխականացումն է, նրանց հիասթափումը ես-երներեց ու մենչեիկներեց, նրանց հեռանալն այդ կուսակցութիւններեց, նրանց շրջադարձը դեպի ուղղակի համախմբումը պրոլետարիատի շուրջը, Վորպես միակ մինչև վերջը հեղափոխական ուժի, Վորն ընդունակ է յերկիրը հաշտութեան հասցնելու։ Այս ժամանակաշրջանի պատմութիւնը մի կողմից՝ ես-երների ու մենչեիկների և մյուս կողմից՝ բոլշևիկների միջև մղվող պայքարի պատմութիւնն է, պայքար գյուղացիութեան աշխատավոր մասսաների համար, այդ մասսաներին տիրանալու համար։ Այդ պայքարի բախտը վճռեցին կռաւիգիոն ժամանակաշրջանը, կերենչինայի ժամանակաշրջանը, ես-երների ու մենչեիկների հրաժարվելը կապիվածատիրական հողի կոնֆիսկացիայից, ես-երների ու մենչեիկների պայքարը պատերազմը շարուն-

ակելու համար, հոնիսյան հարձակումը Փրոհտում, զինվորների համար սահմանված մահապատիժը, կոռնիլովյան ապստամբութիւնը։ Յեւ այդ բախտը նրանք վճռեցին բացառապես բոլշևիկյան ստրատեգիայի ոգով։ Վորովհետև առանց ես-երների ու մենչեիկների մեկուսացման անհնարին եր տապալել իմպերիալիստների կառավարութիւնը, իսկ առանց այդ կառավարութեան տապալման անհնարին եր պատերազմից դուրս պրծնել։ Ես-երներին ու մենչեիկներին մեկուսացնելու քաղաքականութիւնը միակ ճիշտ քաղաքականութիւնը դուրս յեկավ։

Այսպես, ուրեմն, մենչեիկներն ու ես-երների կուսակցութիւնների մեկուսացումը Վորպես Հոկտեմբերի նախապատրաստման գործի ղեկավարութեան հիմնական գիծ, — այս է բոլշևիկների տակտիկայի յերկրորդ առանձնահատկութիւնը։

Հազիվ թե հարկ կա ապացուցելու, Վոր առանց բոլշևիկների տակտիկայի այս առանձնահատկութեան՝ բանվոր դասակարգի ու գյուղացիութեան աշխատավոր մասսաների դաշինքն ողի մեջ կախված կմնար։

Բնորոշ է, Վոր բոլշևիկների տակտիկայի այս առանձնահատկութեան մասին ընկ. Տրոցկին վոչինչ, կամ գրեթե վոչինչ չի ասում իր «Հոկտեմբերի դասերը» գրվածքում։

Յերբորդ առանձնահատկութիւն։ Հոկտեմբերի նախապատրաստման գործի ղեկավարումը կուսակցութեան կողմից, այսպիսով, ընթանում եր ես-երների ու մենչեիկների կուսակցութիւնների մեկուսացման գծով, բանվորների ու գյուղացիների լայն մասսաները դժով, բանվորների ու գյուղացիների լայն մասսաները նրանցից կտրելու գծով։ Բայց կուսակցութիւնն ինչ-

պէս եր իրականացնում այդ մեկուսացումը կոնկրետ կերպով, ի՞նչ ձևով, ի՞նչ լողունգով: Այդ իրականացումն էր մասսաների հեղափոխական շարժման ձևով հանուն խորհուրդների իշխանության, «ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին» լողունգով, խորհուրդները մասսաների մոբիլիզացիայի որդանների, ապրատամբության որդանների, իշխանության որդանների, նոր պրոլետարական պետականության ապարատի փոխարկելու համար պայքար մղելու միջոցով:

Ինչո՞ւ բոլշևիկները կառչեցին հատկապէս խորհուրդներին, վորպէս հիմնական կազմակերպական լծակի, վորը կարող է հեշտացնել մենշևիկներին ու ես-երներին մեկուսացման գործը, ընդունակ է առաջ շարժելու պրոլետարական հեղափոխության գործը և կոչված է աշխատավորության միլիոնավոր մասսաներին հասցնելու պրոլետարիատի դեկտատուրայի հաղթությանը:

Ի՞նչ են խորհուրդները:

«Խորհուրդները,—ասում եր Լենինը դեռևս 1917 թվի սեպտեմբերին,—նոր պետական ապարատ են, վորը տալիս է, նախ՝ բանվորների ու գյուղացիների ղեկաված ուժը, ընդվորում այդ ուժը կտրված չէ ժողովրդից, ինչպէս հին մշտական բանակի ուժն էր, այլ ամենասերտ կերպով կապված է նրա հետ. ուղիմական տեսակետից այդ ուժն անհամեմատ ավելի հզոր է, քան նախկինները. հեղափոխական տեսակետից նա չէ կարող փոխարինվել վոչ մի ուրիշ բանով: Յերկրորդ՝ այդ ապարատը տալիս է այնքան սերտ, անխզելի, հեշտ ստուգելի ու վերանորոգելի կապ մասսաների հետ, ժողովրդի մեծամասնության հետ, վոր նախկին պետական ապարատում վոչ մի աշխարհի բանի նշույլ անգամ չկա: Յերրորդ՝ այս ապարատը—չնորհիվ այն բանի, վոր նրա կազմը ժողովրդի կազմով, առանց բյուրոկրատական ձևա-մանությունների ընտրվի ու փոփոխվի յե—շատ ավելի դեմոկրատական է, քան նախկին ապարատները: Զորրորդ՝ այն

ամուր կապ է հաստատում ամենարդիւնական պրոֆեսիաների հետ, դրանով հեշտացնելով ամենախոր բնույթի տարբերազոյն ունիորմների դործը՝ առանց բյուրոկրատիայի: Հինգերորդ՝ այն տալիս է ավանգարդի, աշխնքն ճնշված դասակարգերի՝ բանտարների ու գյուղացիների՝ ամենադիտակից, ամենաշեռանդուն, առաջավոր մասի կազմակերպման ձևը, այդպիսով հանդիսանալով մի ապարատ, վորի միջոցով ճնշված դասակարգերի ավանգարդը կարող է բարձրացնել, դաստիարակել, սովորեցնել և իր հետեից տանել այդ դասակարգերի ամբողջ վիթխարի մասսան, վորը մինչև այժմ բոլորովին դուրս է կանգնած յեղել քաղաքական կյանքից, դուրս՝ պատմությունից: Վեցերորդ՝ այն հնարավորություն է տալիս պառլամենտարիզմի ողուտները միացնելու անմիջական և ուղղակի դեմոկրատիայի ողուտների հետ, այսինքն՝ ի դեմս ժողովրդի ընտրվի ներկայացուցիչների միացնելու թե՛ որենադրական ֆունկցիան, թե՛ որեմֆնքի կապալումը: Բուրժուական պառլամենտարիզմի հետ համեմատած՝ ու դեմոկրատիայի զարգացման մեջ այնպիսի մի քայլ է դեպի առաջ, վորը համաշխարհային պատմական նշանակություն ունի... Յեթն հեղափոխական դասակարգերի ժողովրդական ստեղծագործությունը խորհուրդներ չստեղծէր, ապա պրոլետարական հեղափոխությունը Ռուսաստանում անհուսալի գործ կլիներ, վորովհետև պրոլետարիատը հին ապարատով, անտարակույս, իշխանությունն իր ձեռքին պահել չէր կարող, իսկ նոր ապարատ մեկ անգամից ստեղծել չէ կարելի» (տե՛ս հ. XXI, էջ 258—259):

Ահա թե ինչու բոլշևիկները կառչեցին խորհուրդներին, վորպէս հիմնական կազմակերպական ողակի, վորը կարող է հեշտացնել Հոկտեմբերյան հեղափոխության կազմակերպումը և պրոլետարական պետականության նոր հուժկու ապարատի ստեղծումը:

«Ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին» լողունգն իր ներքին զարգացման տեսակետից անցել է յերկու ստադիա—առաջին (մինչև բոլշևիկներին հուլիսյան պարտությունը, յերկիշխանության ժամանակ) և յերկրորդ (կոռնիլովյան ապստամբության պարտությունից հետո):

Առաջին ստադիայում այդ լողունները նշանակում են կադետների հետ մենչեիկներին ու ես-երներին բռնկել խզում, խորհրդային կառավարութան կազմավորում մենչեիկներից ու ես-երներից (վրոպիսեռե խորհուրդներն այդ ժամանակ ես-եր-մենչեիկյան եյին), ապա ագիտացիայի իրավունք ուղղիցիայի համար (այսինքն՝ բոլշևիկների համար) և կուսակցությունների ազատ պայքար խորհուրդների ներսում այն հաշվով, վոր այդպիսի պայքարի միջոցով բոլշևիկներին կհաջողվի նվաճել խորհուրդները և հեղափոխության խաղաղ զարգացման կարգով փոփոխել խորհրդային կառավարութան կազմը: Այս պլանն, իհարկե, պրոլետարիատի դիկտատուրա չէր նշանակում: Բայց այն անտարակույս հեշտացնում էր այնպիսի պայմանների նախապատրաստումը, վորոնք անհրաժեշտ են դիկտատուրան ապահովելու համար, վորովհետև այն, իշխանության գլուխ կանգնեցնելով մենչեիկներին ու ես-երներին և հարկադրելով նրանց իրապես անցկացնելու իրենց անտրիհեղափոխական սլաուֆորմը, արագացնում էր այդ կուսակցությունների իսկական բնության մերկացումը, արագացնում էր նրանց մեկուսացումը, նրանց կտրվելը մասսաներից: Սակայն բոլշևիկների հուլիսյան պարտությունն ընդհատեց այդ զարգացումը՝ գերակշռություն տալով գեներալական-կադետական հակահեղափոխությանը և ես-եր-մենչեիկներին վերջինիս գիրկը նետելով: Այս հանդամանքը հարկադրեց կուսակցությանը ժամանակավորապես հերթից հանելու «ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին» լողունըն այն հաշվով, վորպեսզի

այդ լողունները նորից առաջադրի հեղափոխության նոր վերելքի պայմաններում:

Կոռնիլովյան ապստամբության պարտությունը բացեց յերկրորդ ստադիան: «Ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին» լողունները նորից հերթի դրվեց: Բայց այժմ այս լողունըն արդեն այն չէր նշանակում, ինչ առաջին ստադիայում: Նրա բովանդակությունն արմատապես փոխվեց: Այժմ այս լողունները նշանակում են կապերի լիակատար խզման իմպերիալիզմի հետ և իշխանության անցումն բոլշևիկներին, վրոպիսեռե խորհուրդներն իրենց մեծամասնությամբ արդեն բոլշևիկյան եյին: Այժմ այս լողունները նշանակում են հեղափոխության ուղղակի մերձեցում պրոլետարիատի դիկտատուրային՝ ապստամբության միջոցով: Դեռ այժմ այդ լողունները նշանակում են պրոլետարիատի դիկտատուրայի կազմակերպում ու պետական ձևավորում:

Սորհուրդները պետական իշխանության որդանների վերածելու տակտիկայի անդնահատելի նշանակությունն այն էր, վոր նա աշխատավորների միլիոնավոր մասսաներին պոկում էր իմպերիալիզմից և պոկապոկում էր անում՝ վորպես իմպերիալիզմի դուրսընդուրդում: Ես-երների կուսակցությունները և այդ մասսաներին, այսպես ասած, ուղղակի հաղորդակցությամբ մոտեցնում էր պրոլետարիատի դիկտատուրային:

Այսպես, ուրեմն, խորհուրդները պետական իշխանության որդանների վերածելու քաղաքականություն, վորպես համաձայնողական կուսակցությունների մեկուսացման և պրոլետարիատի դիկտատուրայի

հաղթութեան կարևորագույն պայման—այս և բոլ-
շեկիների տակտիկայի յերրորդ առանձնահատկու-
թյունը Հոկտեմբերի նախապատրաստման ժամանա-
կաշրջանում:

Չորրորդ առանձնահատկութիւն: Պատկերը թերի
կլիններ, յեթե մենք չգրադվէյինք այն հարցով, թե
բոլշեկիներին ինչպես և ինչու յեր հաջողվում իրենց
կուսակցական լոզունգները դարձնել միլիոնավոր մաս-
սանների համար լոզունգներ, վորոնք առաջ եյին շար-
ժում հեղափոխությունը,—թե նրանց ինչպես և ինչու
յեր հաջողվում իրենց քաղաքականութեան ճշտու-
թյանը համոզել բանվոր դասակարգի վոչ միայն ա-
վանգարդին և վոչ միայն նրա մեծամասնութեանը,
այլև ժողովրդի մեծամասնութեանը:

Բանն այն է, վոր հեղափոխութեան հաղթութեան
համար, յեթե այդ իսկապես ժողովրդական հեղափո-
խություն է, վոր համակում է միլիոնավոր մասսանե-
րին,—կուսակցական լոզունգների սոսկ ճշտությունը
բավական չէ: Հեղափոխութեան հաղթանակի համար
մի անհրաժեշտ պայման էլ է պահանջվում, այն է՝
վոր մասսաներն իրենք իրենց սեփական փորձով հա-
մոզվեն այդ լոզունգների ճշտութեանը: Միայն այդ
ժամանակ կուսակցութեան լոզունգները դառնում են
բուն իսկ մասսաների լոզունգներ: Միայն այդ ժա-
մանակ հեղափոխությունը դառնում է իսկապես ժո-
ղովրդական հեղափոխություն: Հոկտեմբերի նախա-
պատրաստման ժամանակաշրջանում բոլշեկիների տակ-
տիկայի առանձնահատկութիւններից մեկն այն է,
վոր այդ տակտիկան կարողանում էր ճշտութեամբ վո-
րոշել այն ուղիներն ու շրջադարձերը, վորոնք մաս-

սաներին բնականորեն մոտեցնում են կուսակցութեան
լոզունգներին, հեղափոխութեան, այսպես ասած, բուն
չեմքին, այդպիսով հեշտացնելով նրանց համար այդ
լոզունգների ճշտութեանն իրենց սեփական փորձով
զգալը, ստուգելը, ճանաչելը: Այլ կերպ ասած՝ բոլ-
շեկիները տակտիկայի առանձնահատկութիւններից
մեկն այն է, վոր այդ տակտիկան կուսակցությունը
դեկավարելը չի չիթթում մասսաներին դեկավարելու
հետ, վոր նա պարզ կերպով տեսնում է առաջին տե-
սակի դեկավարման տարբերութիւնը յերկրորդ տե-
սակի դեկավարումից, վոր այդ տակտիկան, այդպի-
սով, հանդիսանում է վո՛չ միայն կուսակցութեանը
դեկավարելու, այլև աշխատավորների միլիոնավոր
մասսաներին դեկավարելու գիտութիւն:

Բոլշեկյան տակտիկայի այս առանձնահատկու-
թեան հայտարարման ակնբախ որինակ է Սահմանադիր
ժողովի դումարման ու ցրման փորձը:

Հայտնի յէ, վոր խորհուրդների Հանրապետու-
թեան լոզունգը բոլշեկիներն առաջադրել են դեռևս
1917 թվի ապրիլին: Հայտնի յէ, վոր Սահմանադիր
ժողովը բուրժուական պառլամենտ է, վորն արմատա-
պես հակասում է խորհուրդների Հանրապետութեան
հիմունքներին: Ի՞նչպես կարող էր պատահել, վոր
բոլշեկիները, ընթանալով դեպի խորհուրդների Հան-
րապետութիւն, դրա հետ մեկտեղ Սահմանադիր ժո-
ղովի անհապաղ գումարում եյին պահանջում ժամա-
նակավոր կառավարութիւնից: Ի՞նչպես կարող էր
պատահել, վոր բոլշեկիները վո՛չ միայն մասնակո-
ցին լոզունգներին, այլև իրենք հրապարակեցին
Սահմանադիր ժողովը: Ի՞նչպես կարող էր պատահել

վոր ապստամբությունից մեկ ամիս առաջ, հնից նորին անցնելու պահին, բողոքները թույլատրելի ելին համարում խորհուրդների Հանրապետության ու Սահմանադիր ժողովի ժամանակավոր կոմբինացիայի հնարավորությունը:

Իսկ այդ «պատահեց» այն պատճառով, վոր

1) Սահմանադիր ժողովի գաղափարն ամենափոքրիկ դեպքերում գաղափարներից մեկն էր բնակչության լայն մասսաներում:

2) Սահմանադիր ժողովի անհապաղ դրամարման լողունը հեշտացնում էր ժամանակավոր կառավարության հակահեղափոխական բնության մերկացումը:

3) Սահմանադիր ժողովի գաղափարը ժողովրդական մասսաների աչքում պսակաղերձ անելու համար անհրաժեշտ էր այդ մասսաներին՝ հողի, հաշտության, խորհուրդների իշխանության իրենց պահանջով հասցնել Սահմանադիր ժողովի պատերին, այդպիսով նրանց ընդհարելով իսկական և կենդանի Սահմանադիր ժողովի հետ:

4) միայն այս կերպ կարելի էր մասսաների համար հեշտացնել Սահմանադիր ժողովի հակահեղափոխականությանը և նրա ցրման անհրաժեշտությունը սեփական փորձով համոզվելը:

5) այս ամենը, բնականաբար, յենթադրում էր խորհուրդների Հանրապետության ու Սահմանադիր ժողովի ժամանակավոր կոմբինացիայի հնարավորության, վորպես Սահմանադիր ժողովի վերացման (исживание) միջոցներից մեկի, թույլատրումը:

6) այդպիսի կոմբինացիան, յեթե այն իրականացվեր ամբողջ իշխանությունը խորհուրդներին անցնելու

դեպքում, կարող էր նշանակել միմիայն, վոր Սահմանադիր ժողովը յենթադրվում էր խորհուրդներին, վոր նա վերածվում էր խորհուրդների կցորդի, վոր նա անհիմնադրված մահանում էր:

Հաղիվ թե հարկ կա ապացուցելու, վոր առանց բողոքների աջակցի քաղաքականության՝ Սահմանադիր ժողովի ցրումն այդպես հարթ չէր անցնի, իսկ ես-երների ու մենչեիկներին հետադա յելույթներն «ամբողջ իշխանությունը Սահմանադիր ժողովին» լողունը այնպիսի ճայթյունով չէին տապալվի:

«Մենք մասնակցեցինք, —ասում է Լենինը, —ուսաստանյան բուրժուական պառլամենտի՝ Սահմանադիր ժողովի ընտրություններին 1917 թվի սեպտեմբեր—նոյեմբերին: Ճիշտ էր մեր տակ-տիկան, թե վրչ... Արդյո՞ք 1917 թվի սեպտեմբեր—նոյեմբերին մենք, ուսական բողոքներ, ավելի իրավունք չունեյինք, քան արևմտյան վորեկ յերկրի կոմունիստներ, պառլամենտա-րիզմը Ռուսաստանում քաղաքականապես վերացված (исжив) համարելու: Իհարկե, ունեյինք, վորովհետեւ չէ՞ վոր բանն այն չէ, թե արդյո՞ք բուրժուական պառլա-մենտները վաղուց, թե վաղուց չէ, ինչ դայություն ունեն, այլ այն, թե աշխատավորների լայն մասսաները վոր-քան պատրաստ են (գաղափարապես, քաղաքականապես, դորձ-նականապես) ընդունելու խորհրդային հասարակարգը և ցրե-լու բուրժուա-դեմոկրատական պառլամենտը (կամ թույլատրելու նրա ցրումը): Վոր 1917 թ. սեպտեմբեր—նոյեմբերին Ռուսաստա-նում քաղաքների բանվոր դասակարգը, զինվորներն ու դուշա-ցիները, չորհիվ մի շարք հատուկ պայմանների, հաղթանակորեն նախապատրաստված էին խորհրդային հասարակարգն ընդունե-լու և ամենագեմոկրատիկ բուրժուական պառլամենտը ցրելու, այդ միանգամայն անվիճելի ու լիովին հաստատված պատմական փաստ է: Յեվ այնուամենայնիվ, բողոքները վրչ քի բայի տար-յենթադրվեցին Սահմանադիր ժողովը, այլ մասնակցեցին բնաբա-թյուններին՝ պրոկուրորատի կողմից քաղաքական իշխանությու-նը նվաճելուց թե՛ առաջ, թե՛ հետո» (տե՛ս հ. XXV, էջ 202—203):

Իսկ ինչո՞ւ նրանք բոլորովին չենթարկեցին Սահմանադիր Ժողովը: Այն պատճառով, ասում է Լենինը, վոր

«Յորհրդային հանրապետության հաղթութունից նույնիսկ մի քանի շաբաթ առաջ, նույնիսկ այդպիսի հաղթութունից հետո, լուրժուսա-դեմոկրատական պառլամենտին մասնակցելը վո՛չ միայն չի մեղսում հեղափոխական պրոլետարիատին, այլ նրա համար հեշտացնում է հետամնաց մասսաներին այն բանն ապացուցելու հնարավորությունը, թե ինչու այդպիսի պառլամենտներն արժանի չեն ցրման, հեշտացնում է զրանց ցրման հաջողութունը, հեշտացնում է բուրժուական պառլամենտարիզմի «քաղաքական վերացումը» (տե՛ս նույն տեղը):

Բնորոշ է, վոր ընկ. Տրոցկին չի հասկանում բուլ-չեիկյան տակտիկայի այս առանձնահատկությունը, փոնչացնելով Սահմանադիր Ժողովը խորհուրդներին զուգակցելու «թեորիայի» վրա, վորպես հիլֆերդինգականության վրա:

Նա չի հասկանում, վոր այդպիսի զուգակցություն թույլ տալը—ապստամբության լողունդի և խորհուրդների հալածական հաղթության դեպքում— Սահմանադիր Ժողովի գումարման հետ կապակցված՝ միակ հեղափոխական տակտիկան է, վորն ընդհանուր վոչինչ չունի խորհուրդները Սահմանադիր Ժողովի կցորդի վերածելու հիլֆերդինգյան տակտիկայի հետ, վոր մի քանի ընկերների սխալն այս հարցում հիմք չի տալիս նրան պարսափելու Լենինի ու կուսակցության միանգամայն ճիշտ դիրքը «կոմբինացված պետականության» նկատմամբ՝ վորպէս պայմանների դեպքում (համեմատել՝ հ. XXI, էջ 338):

Նա չի հասկանում, վոր առանց բուլչեիկների յուրորինակ քաղաքականության՝ վեր առած այդ քաղաքականությունը Սահմանադիր Ժողովի հարցի կա-

պակցութամբ՝ նրանց չեր հաջողվի իրենց կողմը նվաճել Ժողովրդի միլիոնավոր մասսաներին, իսկ այդ մասսաներին չնվաճելով՝ նրանք չէյին կարող հոկտեմբերյան ապստամբությունը ժողովրդական խոր հեղափոխության վերածել:

Հետաքրքրական է, վոր ընկ. Տրոցկին փոնչացնում է նույնիսկ «Ժողովուրդ», «հեղափոխական դեմոկրատիա» և այլ, բուլչեիկների հոգվածներում պատահող, բառերի վրա՝ դրանք մարքսիստի համար անվայել համարելով:

Ընկ. Տրոցկին, ակներևորեն, մոռանում է, վոր Լենինը, այդ անտարակուսելի մարքսիստը, նույնիսկ 1917 թվի սեպտեմբերին, ղեկապետության հաղթությունից մի ամիս առաջ, գրել է «ամբողջ իշխանությունը հեղափոխական պրոլետարիատի գլխավորած խոթնը հեղափոխական դեմոկրատիայի ձեռքն անհատազանց» (տե՛ս հ. XXI, ներքև անհրաժեշտության» մասին (տե՛ս հ. XXI, էջ 198):

Ընկ. Տրոցկին, ակներևորեն, մոռանում է, վոր Լենինը, այդ անտարակուսելի մարքսիստը, կուզելմանին դրած Մարքսի հայտնի նամակից (1871 թվի ապրիլ) ցիտատներ բերելով այն մասին, վոր բյուրոկրատական-դինոբրական պետական ապարատը փչրելը նախապայմանն է կոնտրինետի ամեն մի իսկական ժողովրդական հեղափոխության, սպիտակի վրա սևով դրում է հետևյալ տողերը.

«Առանձին ուշադրության արժանի չե Մարքսի արտահայտված խոր դիտողությունը, վոր բյուրոկրատական-դինոբրական պետական մեքենայի խորտակումն «ամեն մի իսկական ժողովրդական հեղափոխության նախապայմանն է»: «Ժողովրդական» հեղափոխու-

Թյան այս հասկացողութիւնը տարրերիակ է թիւում Մարքսի բերանում, և ուստական պլեխանովականներն ու մենչեիկները, Մարքսիէ այդ հետեւողները, վորոնք ցանկանում են մարքսիստ համարվել, կարող էյին թերեւ, «լեզվի սխալ» հայտարարել Մարքսի այդպիսի արտահայտութիւնը: Նրանք մարքսիզմը հանդէսընէ են այնպիսի աղքատիկ լիբերալ աղամաղման, վոր բացի բուրժուական և պրոլետարական հեղափոխութեան հակադրումից նրանց համար վոչինչ գոյութիւն չունի, և այդ հակադրումն էլ նրանք անկարելիութեան չափ մեռած ձևով են հասկանում... 1871 թվականի Յեմրոպայում կոնտինենտի վոչմի յերկրում պրոլետարիատը ժողովրդի մեծամասնութիւն չեք կազմում: «Ժողովրդական» հեղափոխութիւնը, վորը շարժման մեջ է ներքաշում իսկապէս մեծամասնութեանը, կարող էր այդպիսին լինել թե՛ պրոլետարիատին և թե՛ դյուղացիութեան ընդհանրով միայն: Այն ժամանակ հենց այդ յերկու դասակարգերն էյին, վոր կազմում էյին «Ժողովրդը»: Յերկու դասակարգերը միասնորված են նրանով, վոր «բյուրոկրատական-գիւմրական պետական մեքենան» կեղեքում, ճնշում, շահագործում է նրանց: Փշրել այդ մեքենան, կոտրել այն—այս է «Ժողովրդի», նրա մեծամասնութեան իսկական շահը, դյուղացիների մեծամասնութեան ու բանվորների իսկական շահը, այս է ամենաչքայնոր դյուղացիներէ ու պրոլետարիներէ ազատ դաշինքի «նախապայմանը», իսկ առանց այդպիսի դաշինքի հաստատուն չէ դեմոկրատիան և անհնարին է սոցիալիստական փոխակերպութիւնը» (տե՛ս հ. XXI, էջ 395—396):

Լենինի այս խոսքերը չի կարելի մոռանալ:

Այսպէս, ուրեմն, մասսաներին հեղափոխական դիրքերին մոտեցնելու միջոցով կուսակցական լոզունդներէ ճշտութեանը իրենց սեփական փորձով նրանց համոզել կարողանալը, վորպէս միլիոնավոր աշխատավորներին կուսակցութեան կողմը նվաճելու կարեւորագույն պայման,—այս է բոլշեիկներին տակտիկայի չորրորդ առանձնահատկութիւնը Հոկտեմբերի նախապատրաստման ժամանակաշրջանում:

Յեւ կարծում եմ, վոր առածս միանգամայն բաժական է, վորպէսզի կարողանանք պարզել մեզ համար այդ տակտիկայի բնորոշ դժեբը:

IV

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐՅԱՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎՈՐՊԵՍ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ՍԿԻՋԲ ՅԵՎ ՆԱԽԱՐՅԱԼ

Անտարակույս չէ, վոր Յեմրոպայի հիմնական յերկրներում հեղափոխութեան միաժամանակյա հաղթութեան ունիվերսալ թեորիան, մի յերկրում սոցիալիզմի հաղթութեան անհնարին լինելու թեորիան արհեստական, անկենսունակ թեորիա դուրս յեկալ: Ռուսաստանի պրոլետարական հեղափոխութեան յոթնամյա պատմութիւնը խոսում է վո՛չ թե հոգուտ այդ թեորիայի, այլ նրա դեմ: Այդ թեորիան անընդունելի չէ վո՛չ թե միայն վորպէս համաշխարհային հեղափոխութեան միայն վորպէս սխեմա, վորովհետեւ նա փոխութեան դարգացման սխեմա, վորովհետեւ այն կաշկանդում է և վո՛չ թե արձակում առանձին յերկրների ձեռներեցութիւնը, վորոնք պատմական վորոշ պայմանների շնորհիվ հնարավորութիւն են ստանում ինքնուրույնարար ճեղքելու յուրեւ ճակատը, վորովհետեւ այն խթանում է վո՛չ քաղկոսակի ճակատը, վորովհետեւ այն խթանում է թե առանձին յերկրների ակտիվ դրոշը կապիտալիզմի, այլ հարցի «ընդհանրական հանդուցալուծման» մոմենտին պատկերներն սպասելը, վորովհետեւ առանձին յերկրների պրոլետարների մեջ այն պատկաստում է վո՛չ թե հեղափոխական վճռականութեան

վողի, այլ համընտրյան տարակուսանքների վողի այն մասին, թե՛ «խիկ յեթե հանկարծ ուրիշները չաջակցեն»¹: Լենինը միանգամայն իրավացի յե, ստելով, վոր պրոլետարիատի հաղթությունը մի յերկրում՝ «տիպիկ դեպք ե», վոր «միաժամանակյա հեղափոխությունը մի շարք յերկրներում» կարող ե միայն «հաղթագլուտ բացառություն» լինել (տե՛ս հ. XXIII, էջ 354):

Բայց հեղափոխության լենինյան թեորիան չի սահմանափակվում, ինչպես հայտնի յե, դործի միայն այս կողմով: Նա դրա հետ մեկտեղ համաշխարհային հեղափոխության զարգացման թեորիան ե¹: Սոցիալիզմի հաղթությունը մի յերկրում ինքնաբավ խնդիր չե: Հաղթած յերկրի հեղափոխությունն իրեն պետք ե դիտի վո՛չ թե վորպես ինքնաբավ մեծություն, այլ վորպես նեցուկ (подпорье), վորպես միջոց՝ պրոլետարիատի հաղթությունը բոլոր յերկրներում արագացնելու համար: Վորովհետև հեղափոխության հաղթությունը մի յերկրում, տվյալ դեպքում Ռուսաստանում, իմպերիալիզմի անհավասարաչափ զարգացման և առաջադիմող քայքայման արդյունք չե միայն: Նա դրա հետ մեկտեղ համաշխարհային հեղափոխության սկիզբն ու նախադրյալն ե:

Անտարակույս ե, վոր համաշխարհային հեղափոխության զարգացման ուղիներն այնպես պարզ չեն, ինչպես այդ կարող եր թվալ առաջ, մինչև հեղափոխության հաղթությունը մի յերկրում, մինչև զարգացած իմպերիալիզմի յերևան դալը, վորը «սոցիալիստական հեղափոխության նախորդյալն ե»: Վորով-

հետև յերևան ե յեկեկ այնպիսի մի նոր դործոն, ինչպես զարգացած իմպերիալիզմի պայմաններում դործող՝ կապիտալիստական յերկրները՝ անհավասարաչափ զարգացման ուղիներն ե, վորը խոսում ե պատեհական ընդհարումների անխուսափելիության մասին, կապիտալի համաշխարհային Ֆրոնտի ընդհանուր թուլացման և առանձին յերկրներում սոցիալիզմի հաղթելու հնարավորության մասին: Վորովհետև յերևան ե յեկեկ այնպիսի մի նոր դործոն, ինչպես Արևմուտքի և Արևելքի միջև, աշխարհի Ֆինանսական Ահաբործման կենտրոնի ու դադուլային ճնշման անպարհի միջև ընկած ահագին խորհրդային յերկրն ե, վորը սոսկ իր դոյությամբ հեղափոխականացնում ե ամբողջ աշխարհը:

Այս ամենն այնպիսի դործոններ են (յես չեմ խոսում ուրիշ, ավելի քիչ կարևոր դործոնների մասին), վորոնք չեն կարող հաշվի չառնվել համաշխարհային հեղափոխության ուղիներն ուսումնասիրելիս:

Առաջներում սովորաբար կարծում եյին, վոր հեղափոխությունը զարգանալու յե սոցիալիզմի տարբերի հավասարաչափ «հասունացման» միջոցով, ամենից առաջ ավելի զարգացած, «առաջավոր» յերկրներում: Այժմ այդ պատկերացումը կարոտ ե եյական փոփոխությունների:

«Այժմ, — ասում ե Լենինը, — միջազգային հարաբերությունները այնպիսի սխառեմ ե ստեղծվել, վոր Յեվրոպայում պետություններից մեկն օտրկացված ե հաղթող պետությունների կողմից. դա Գերմանիան ե: Այս, Արևմուտքի մի շարք պետություններ, այն ել ամենահին պետությունները, հաղթության շնորհիվ ընկել են այնպիսի պայմանների մեջ, յերբ նրանք այդ հաղթությունից կարող են ոգավել իրենց ճնշված դասակարգի:

¹ Տե՛ս՝ «Լենինիզմի հիմունքների մասին»: Ի. Ստ.:

Յեթե ճիշտ ե այն դրույթը, թե սոցիալիզմի վերջնական հաղթութունն առաջին ազատագրված յերկրում անհնարին ե առանց միքանի յերկրներէ պրոլետարներէ ընդհանուր ջանքերի, ապա նույնքան ճիշտ ե նաե այն, վոր համաշխարհային հեղափոխութիւնը կծաւալվի այնքան ավելի արագ ու ավելի հիմնավոր կերպով, վորքան ավելի իրական կլինի առաջին սոցիալիստական յերկրի ողնութիւնը մնացած բոլոր յերկրների բանվորական ու աշխատավորական մասսաներին:

Ինչո՞վ պետք ե արտահայտվի այդ ողնութիւնը:

Նա պետք ե արտահայտվի, նախ, նրանով, վոր հաղթած յերկիրը «կիրառի իրադործելի առավելագույնը մի յերկրում՝ զարգացնելու, աջակցելու, արթնացնելու համար հեղափոխութիւնը բոլոր յերկրներում» (տե՛ս հ. XXIII, էջ 385):

Յերկրորդ, նա պետք ե արտահայտվի նրանով, վոր մի յերկրի «հաղթած պրոլետարիատը», «եքսպրոպրիացիայի յենթարկելով կապիտալիստներին ու իր յերկրում սոցիալիստական արտադրութիւն կազմակերպելով ծառանա... մնացած կապիտալիստական աշխարհի վեմ, իր կողմը դրամելով մյուս յերկրներէ ճնշված դատակարգներին, այդ յերկրներում ապրտամբութիւն բարձրացնելով կապիտալիստների դեմ, անհրաժեշտութիւն դեպքում նույնիսկ ռազմական ուժով դուրս գալով շահագործող դատակարգերի ե նրանց պետութիւնների դեմ» (տե՛ս հ. XVIII, էջ 232—233):

Հաղթած յերկրի կողմից ցույց արվող այս ողնութիւն բնորոշ առանձնահատկութիւնը միայն այն է,

վոր այդ յերկիրն արագացնում ե մյուս յերկրներէ պրոլետարների հաղթութիւնը, այլե այն ե, վոր հեշտացնելով այդ հաղթութիւնը, նա դրանով իսկ ապահովում ե սոցիալիզմի վերջնական հաղթութիւնն առաջին հաղթած յերկրում:

Ամենից ավելի հաւանականն այն ե, վոր համաշխարհային հեղափոխութիւնը զարգացման ընթացքում, առանձին կապիտալիստական յերկրներում իմպերիալիզմի ոջախների ե ամբողջ աշխարհում այդ յերկրներէ սխտեմի կողքին կստեղծվեն սոցիալիզմի ոջախներ առանձին խորհրդային յերկրներում ե այդ ոջախներէ սխտեմ ամբողջ աշխարհում, ընդվորում պայքարն այս յերկու սխտեմների միջև կլցնի համաշխարհային հեղափոխութիւն ծավալման պատմութիւնը:

«Վորովհետեւ,—ասում ե Լենինը,—անհնարին ե ազդելի ազատ միավորումը սոցիալիզմի մեջ՝ առանց սոցիալիստական հանրապետութիւնների ավելի կամ պակաս յերկարատեւ, համառ պայքարի՝ ընդդէմ հետամնաց պետութիւնների» (տե՛ս նույն տեղը):

Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը համաշխարհային նշանակութիւնը վո՛չ միայն այն ե, վոր նա հանդիսանում ե մի յերկրի մեծ նախաձեռնութիւնն իմպերիալիզմի սխտեմի ճեղքման դործում ե սոցիալիզմի պրոլետարիզմի սխտեմի ճեղքման դործում յերկրների ովմի առաջին ոջախը կապիտալիստական յերկրների ովմի հանդէպ, այլե այն, վոր նա կազմում ե համաշխարհային հեղափոխութիւնն առաջին ետապը ե նրա հետագա ծավալման հզոր բաղան:

Այս պատճառով՝ իրավացի էնն վո՛չ միայն նրանք, ովքեր մոռանալով Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւն միջազգային բնույթը՝ հեղափոխութիւնը հաղթում

թյունը մի յերկրում հայտարարում են զուտ ազգային
և միայն ազգային յերևույթ: Իրավացի չեն նաև
ներանք, ուրքեր հիշելով Հոկտեմբերյան հեղափոխու-
թյան միջադեպին բնույթը՝ հակամետ են այդ հեղա-
փոխությունը դիտելու վորպես ինչ-վոր պատսխի բան,
վորը կոչված է լուկ աջակցություն ընդունելու դրսից:
Իրապես վո՛չ միայն Հոկտեմբերյան հեղափոխությունն
է կարոտ մյուս յերկրների հեղափոխության աջակցու-
թյանը, այլև այդ յերկրների հեղափոխությունն է
կարոտ Հոկտեմբերյան հեղափոխության աջակցությա-
նը, վորպեսզի արագացնի և առաջ շարժի համաշխար-
հային եմպերիալիզմի տապալման գործը:

1924 թ. դեկտեմբերի 17-ին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

I. Հոկտեմբերյան հեղափոխության արտաքին և ներքին պայմանները	5
II. Հոկտեմբերյան հեղափոխության յերկու ա- ռանձնահատկությունների մասին, կամ Հոկտեմբերը և ընկ. Տրոցկու պերմա- նենտ հեղափոխության թեորիան	10
III. Բուլշևիկների տակտիկայի միջանի առանձ- նահատկությունների մասին Հոկտեմբե- րի նախապատրաստման ժամանակաշրջ- անում	34
IV. Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը վորպես համաշխարհային հեղափոխության սկիզբ և նախադրյալ	55

Քարգմանութիւնը խմբագրեց՝ Բ. Մարտիրոսյան

Տեխնիկական խմբագիր Ս. Խաչատրյան

Սրբագրիչ Վ. Զիդեջյան

Կոնաւրդ սրբագրիչ Լ. Աբովյան

Դրամալիտի լիազոր № 4—3288, հրատ. № 564,

պատկեր № 70, տիւրժ 10.000

Հանձնված է արտադրութեան 15/IV 1938 թ.

Ստորագրված է տպագրելու 8/VI 1938 թ.

Գինը 45 կ., կադմը 80 կ.

Պատահաւոր—քաղաքական գրականութեան հրատարակչութեան
տպարան, Յերեան, Ալավերդյան № 65

90
ԳԻՆԸ 1 Ռ. 25 Կ.

И. СТАЛИН

Октябрьская революция
и тактика русских
коммунистов

Армгиз—Издательство
полит. литературы
Ереван, 1938 .